

Türk runik metinleri ile Nogay Türkçesinin ortak söz varlığı

Süleyman Hilmi KIZILDAĞ¹

APA: Kızıldağ, S. H. (2020). Türk runik metinleri ile Nogay Türkçesinin ortak söz varlığı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 111-151. DOI: 10.29000/rumelide.808267.

Öz

Türlere ait ilk yazılı belgeler, Eski Türkçe döneminde, Türk runik alfabesiyle çoğunluğu yazıt taşlara olmak üzere kayalara, sert cisimlere, çeşitli eşyalara ve kâğıtlara yazılmıştır. Günümüze kadar Eski Türk runik metinlerinin üzerine Türkologlar birçok farklı konuda çalışmalar yapmıştır. Bu konulardan biri de söz varlığı çalışmalarıdır. Zaman zaman Türk runik metinlerinin söz varlığı çağdaş Türk lehçeleri söz varlığıyla karşılaştırılmıştır. Çünkü Türk lehçeleri çalışmalarında temel dayanak olarak Eski Türkçenin araştırılmasının ve lehçeler ile ilişkisinin ortaya çıkarılmasının önemi büyüktür. Tarafımızca yapılan araştırmada temel konu olarak Türk runik metinleri söz varlığı ile Nogay Türkçesi söz varlığının karşılaştırıldığı bir çalışma tespit edilememiştir. Bu çalışmada, Türk runik metinlerinde var olan sözcükler ile çağdaş Nogay Türkçesi sözlüklerinde yaşamaya devam eden ortak sözcüklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle eski Türk yazıtları söz varlığının çağdaş Türk lehçeleri söz varlığı ile karşılaştırıldığı çalışmalar belirtilmiştir. Daha sonra Nogay Türkçesinde yaşamaya devam eden Eski Türkçe sözcükler tespit edilmiştir. Bu sözcükler, “fonetik değişikliğe uğramış ve/veya morfolojik olarak farklı olan” ve “fonetik ve morfolojik olarak değişmeyen” sözcükler olmak üzere sınıflandırılmıştır. Sözcüklerin ortak olma durumunda bazı sözcüklere temkinli yaklaşılarak dipnotlarda, sözcüğün etimolojisiyle ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca morfolojik olarak farklı biçimde oluşmuş sözcükler üzerine açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ortak sözcükler üzerine istatistikî bilgiler, sözcüklerde gerçekleşen ses olayları ve semantik olarak değişmeler tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk runik metinleri, Nogay Türkçesi, söz varlığı

Common vocabulary of Turkish runic texts and Nogay Turkish

Abstract

In the period of Old Turkic Language, the first written documents belonging to the Turks were written in rocks, hard objects, various objects and papers, mostly in the inscription stones, in the Turkish Runic alphabet. Until today, Turkologists have worked on many different subjects on Old Turkish runic texts. One of these issues is vocabulary studies. From time to time the vocabulary of runic texts has also been compared to the vocabulary of contemporary Turkish dialects. This is because it has a significant importance to investigate the old Turkish as the main basis in the study of Turkish dialects and to reveal its relationship with the dialects. In the inquiries that we made, a study comparing vocabularies of Turkish runic texts and Nogay Turkish as the main subject was not determined. In this study, it is aimed to identify the words existing in Turkish runic texts and the common words that continue to live in contemporary Nogay Turkish dictionaries. In the study, firstly, studies comparing the old Turkish inscriptions vocabulary with the modern Turkish dialects

¹ Doktora öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Malatya, Türkiye), shkizildag@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4107-923X [Makale kayıt tarihi: 24.06.2020-kabul tarihi: 20.10.2020; DOI: 10.29000/rumelide.808267]

vocabulary are specified. After that, Old Turkish words that continue to live in Nogay Turkish were determined. These words are classified as “phonetically modified and/or morphologically different” and “phonetically and morphologically unchanged” words. In the case of common words, some words are cautiously approached and evaluations about the etymology of the words are included in the footnotes. In addition, explanations were made on words that were formed morphologically different. In the conclusion part of the study, statistical information on common words, sound events in words and semantic changes were determined.

Keywords: Turkish runic texts, Nogay Turkish, vocabulary

Giriş

Tarih boyunca Türkler, coğrafi açıdan çok hareketlilik gösteren bir millet olmuşlardır. Bu da Türkçenin, dünyada en geniş alana yayılan ve konuşulan diller arasında yer almasını sağlamıştır. Yaşanılan farklı coğrafyalar zamanla farklı lehçelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Türk dilinin lehçelere ayrılmasını bir ağaç gövdesinin dallara ayrılması şeklinde düşündüğümüzde konunun temeline, bilinen en eski Türk dili kaynakları olması nedeniyle, Türk runik harfli metinleri ve bu metinlerdeki dil özelliklerini koymalıyız. Dolayısıyla Türk lehçeleri araştırmalarında temel dayanak olarak Eski Türkçe araştırmalarının önemi büyüktür.

Türk runik metinlerinin bulunmalarından bu yana bu metinler üzerine okuma ve anlamlandırma çalışmaları sürekli yapılmaktadır. Eski Türkçe metin anlamlandırmalarında karşılaştırmalı lehçe çalışmaları Türkologlara yardımcı olacaktır. Bu çalışmaların, hem lehçelere temel dayanak olması yönüyle lehçe araştırmalarına hem de Eski Türkçede kullanılan sözcüklerin, bazı ses değişiklikleriyle de olsa, lehçelerde hâlâ kullanılması Eski Türkçe araştırmalarına yararlı olacaktır.

Bu çalışmada, Türk runik harfli metinlerin söz varlığı ile çağdaş Kıpçak Türk lehçelerinden Nogay Türkçesinin söz varlığı karşılaştırılmış ve Nogay Türkçesinde yaşayan ortak kelimeler belirlenmiştir. Karşılaştırma yapmadan önce Türk runik harfli metinlerin büyük çoğunluğu incelenmiştir. Runik metinlerin söz varlığı tespit edilirken T. Tekin’in *Orhon Türkçesi Grameri* (2003), H. N. Orkun’un *Eski Türk Yazıtları* (2011), L.N. Tıbıkova-İ.A. Nevskaya-M. Erdal’ın *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov* (2012)², R. Alimov’un *Tanrı Dağı Yazıtları* (2014)³, C. Alyılmaz’ın *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri* (2015), E. Aydın’ın *Yenisey Yazıtları* (2015)⁴, *Orhon Yazıtları* (2017), *Uygur Yazıtları* (2018), H. Şirin’in *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* (2016) ve F. Yıldırım’ın *İrk Bitig ve Orhon Yazılı Metinlerin Dili* (2017)⁵ adlı eserleri esas alınmıştır. Bu eserlerde bulunmayan bazı runik metinler için de çeşitli makaleler ve eserlerden yararlanılmıştır. Bunlar, çalışmanın kaynakça bölümünde belirtilmiştir. Nogay Türkçesi için ise N.A. Baskakov’un *Nogaysko-Russkiy Slovar* (1963) adlı eseri esas alınmıştır. Bu sözlükte bulunmayan sözcükler yine N.A. Baskakov’un *Russko-Nogayskiy Slovar* (1956) adlı eserinde ve S. A. Canibekova-Qalmıqova, M.A.Bulgarova, S.A.Quqayeva’nın *Nogaysko-Russkiy Slovar* (2018) adlı eserinde aranmıştır.

Türk runik metinlerinde özel isimleri (kişi, yer, millet, boy, dağ, ırmak, göl vs.), oluşturulma sistemi farklı olduğundan birleşik sayıları ve aynı eylemlerin hem olumlu hem de olumsuz şekilleri varsa olumsuz şekilleri karşılaştırma için kullanılmadığında karşımıza 1264 farklı sözcük çıkmıştır.

² Çalışmamızda Dağlık Altay Yazıtları için bu eserdeki numaralandırma esas alınmıştır.

³ Çalışmamızda Tanrı Dağı Yazıtları için bu eserdeki numaralandırma esas alınmıştır.

⁴ Çalışmamızda Yenisey Yazıtları için bu eserdeki numaralandırma esas alınmıştır.

⁵ Çalışmamızda İrk Bitig ve kağıda yazılı runik metinler için bu eserdeki numaralandırma esas alınmıştır.

Çalışmada, runik metinlerdeki sözcüklerin yanına parantez içinde sözcüğün hangi yazıtlarda/ metinlerde tanıklandığı ve satır numarası belirtilmiştir. Makalenin hacmi sınırlı olduğu için bir sözcüğün geçtiği bütün runik metinleri belirtmek yerine en fazla beş yer belirtilmiştir. Runik metinde bazı sözcüklerin türemiş biçimi bulunup kök biçimi bulunmadığında, aynı sözcüğün Nogay Türkçesi sözlüğünde de türemiş biçimi bulunmayıp kök biçiminin bulunduğu veya tam tersi durumlarda sözcükler olduğu gibi karşılaştırılmıştır. Sözcüklerin kökleri aynı olup farklı eklerle türetildiği durumlarda da sözcükler olduğu gibi karşılaştırılmıştır. Bu durumdaki sözcükler dipnotlarda belirtilmiştir. Dipnotlarda ayrıca gerekli görülen sözcükler üzerine morfolojik, etimolojik ve semantik açıklamalar yapılmıştır. Farklı sözcüklerdeki aynı eklerle ilgili morfolojik açıklamalar, tekrara düşmemek için her sözcükte yapılmamıştır.

1. Eski Türk yazıtları söz varlığının çağdaş Türk lehçeleri söz varlığı ile karşılaştırıldığı çalışmalar

Aşağıda sıralandığı üzere eski Türk yazıtlarının söz varlığı birçok çağdaş Türk lehçesinin söz varlığı ile karşılaştırılmıştır. Temel konu olarak Nogay Türkçesi ile karşılaştırılan bir makale tespit edilememiştir. Aşağıda sıralanan makalelerden D. Ergönenç Akbaba'nın "Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler" adlı makalesinde Nogay Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında 80 adet yalancı eş değer sözcük tespit edilmiş ve bu Nogay Türkçesindeki 80 adet sözcüğün Eski Türkçedeki biçimleri belirtilmiştir.

- Adilov, M. (2018). *Kazakça Atasözü ve Deyimlerde Eskicil Unsurlar*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Adzhimambetova, G. (2011). Orhun-Yenisey Anıtlarında Rastkelgen Zarfların Modern Kırım Tatar Dilinde İşletilvi. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 27-30.
- Ahmetov, M. A. (1978). *Glagol v Yazıke Orhono-Yeniseyskih Pamyatnikov: v sravnitel'nom plane s sovremennim Başkirskim yazıkom*. Saratov: İzdatel'stvo Saratovskogo Universiteta.
- Akan Budak, D. (2012). Erzurum Ağzı Söz Varlığında Eski Türkçenin İzleri. *TSt*, 7/4, 629-646.
- Akar, A. (2005). Kazak Türkçesinde Köktürkçe Sözlüksel Unsurlar. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 20, 21-26.
- Akilova, M. F. (2015/1). Nekotariye Sledı Yazıka Orhono-Yeniseyskih Pamyatnikov v Sovremennom Başkirskom i Drugih Tyurkskih Yazıkah, na Materiale Nazvaniy, Otnosyatsihnya k Pripode. *Sovremennyye Problemy Nauki i Obrazovaniya*.
- Asımkan, J. (2016). Köktürk Harfli Yazıtlar ile Kazak Türkçesinin Ağızlarında Bulunan Ortak Kelimeler. *I. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi*, 31-36.
- Ata, A. (2000). Derleme Sözlüğü'nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler I. *Türkoloji Dergisi*, 15/1, 67-97.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balci, O. (2015). Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi Örnekleriyle Orhun Yazıtları'nın Çağdaş Türk Lehçelerine Aktarma Farklılıkları. *Türk Dünyası*, 40, 7-20.
- Baran, B. (2008). Eski Türkçeden Anadolu Ağızlarına Ulaşan Bazı Kelimeler. *TDİD*, 8/1, 41-47.
- Begmatov, E. (2003). Old Turkic Name Elements in Modern Uzbek Anthroponymy. *IJCAS*, 8, 240-260.
- Cin, A. & Tokay, Y. (2012). Bengü Taşların Söz Varlığı ile Türkiye Türkçesi Ağızlarının Söz Varlığının Karşılaştırılması. *TSt*, 7/1, 653-703.

- Çelikel, S. (2007). *Orhun Kitabelerinin Günümüz Türkçesindeki Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Doerfer, G. (1974). Eski Türkçe ile Halaçça Arasında Şaşırtıcı Bir Koşutluk. (çev. Semih Tezcan). *TDAY-Belleten*, 13-24.
- Ercilasun, A. B. (1996). Köktürkçe ile Tatar Türkçesi Arasındaki Benzerlikler. *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Armağanı)*. XXXII/1-2, 143-149.
- Ergönenç Akbaba, D. (2007). Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler. *Bilig*, 42, 151-176.
- Ersoy, F. (2015). Köktürk Harfli Yazıtlarla Çuvaşça Arasındaki Ortak Kelimeler. *Dil Araştırmaları*, Bahar, 51-82.
- Figen Güner, D. (1997). Göktürk Bengü Taşlarından Günümüz Altay Türkçesine Ulaşan Kelimeler. *Sibirya Araştırmaları*, 139-145.
- Gülsevin, G. (1990). Göktürk Anıtları İle Yaşayan Üç Lehçemizin (Halaç, Çuvaş ve Saha/Yakut) Tarihi İlgili Düzeni. *TDAY-Belleten*, 55-64.
- Harmanda, S. (2008). *Günümüz Türkmen Türkçesinin Kelime Hazinesi ile Eski Türkçenin Kelime Hazinesinin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Hısamova, F. M. (2015). Participle Forms in Orkhon-Yenisei Text and in the Tatar Language. *Turkic Runiform*, 201-205.
- Kaljanova, E. (2013). Eski Türk Yazıtları ve Kazakçadaki Ortak Kelimeler. *TDAY-Belleten*, 223-244.
- Karagöz, E. (2011). Günümüz Başkurt ve Kazan Tatar Türkçelerindeki Ses Değişikliklerinin Eski Türkçe ve Günümüz Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması. *Dialektologiya, İstoriya i Grammatičeskaya, Stuktura Tyurkskih Yazıkov*, Kazan, 232-238.
- Karahan, L. (1993). Köktürk Kitabelerinden Günümüze Ulaşan Kelimeler. *Türk Yurdu* 422, 5-7.
- Kayra, O. K. & Bolatova, Ş. (1997). Çağdaş Kazak Türkçesiyle Göktürk Yazıtlarındaki Kelime ve Deyimler Arasındaki Benzerlikler. *TDAY-Belleten*, 43, 179-191. Aynı Yazı: (1998) *TDA*, 112, 209-220.
- Meng Y. (2006). Eerhun Yenisei Beiming Yu Hasake Yuyan Wenxue. *YSXX*, 2, 31-34.
- Mirkamal, A. (2016). On Some Old Turkic Words In Kazakh. *TDAY-Belleten*, 59/1,51-59.
- Ölmez, M. (2000). Tuvacanın Eskiliği Üzerine. *TDA*, 10, 133-138.
- Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denkleriyle*. Wiesbaden.
- Ölmez, M. (2007). Kırgızca ve Eski Türkçe Arasında Sözlüksel Karşılaştırmalar: 1. Ünlüler. *II. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (İhsan Doğramacı'ya Armağan)*, 423-430.
- Ölmez, M. (2013). Eski Türkçe ile Tuvaca Arasındaki Paralellikler. *Tyurkskaya Runika*, 1, 21-25.
- Öner, M. (2007). Karay Türkçesinde Eski Unsurlar. *IV Uluslararası Türk Dili*, II, 1291-1296.
- Özek F. & Aytaç, A. (2011). Orhun Yazıtlarındaki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki İzleri. *38. ICANAS*, 3, 1307-1317.
- Şirin User, H. (2008). Eski Türkçeden Başkurtçaya Kent, Konut, Yerleşim, Nomenclaturası Üzerine Notlar. *Tarihten Bugüne Başkurtlar, Dil-Tarih ve Kültür Üzerine İncelemeler*, Ankara: Ötüken Yayınları. 294-312.
- Tarlacı, O. (2018). Köül Tegin Yazıtında Geçen Eylemlerin Tıva Türkçesinde Durumu. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*, 5/10, 57-76.
- Toprak, F. (2011). Orhon Yazıtlarından Anadolu Ağızlarına Karşılaştırmalı Dil Çalışmaları ve İki Örnek Eylem. *III. Uluslararası Türkiyat*, 2, 831-835.

- Yıldırım, T. & Koca, D. (2014). Kazak Türkçesinde Geçen Eski Türkçe Kelimeler. *Türk Dünyası*, 37, 97-109.
- Yıldız, H. (2006). Yakutça ve Eski Türkçenin Söz Varlığı Üzerine Bir Karşılaştırma. *Sibirya İncelemeleri*, 1/2, 177-221.
- Yıldız, H. (2007). *Orhon Türkçesi ile Yakutçanın Söz Varlığı ve Söz Yapımı Bakımından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Yıldız, H. (2007). Orhon Yazıtlarından Yakutça ve Dolgoncaya Ulaşan Eskicil Sözvarlığı. *Sibirya İncelemeleri*, 2/1, 13-40.
- Yıldız, H. (2015). *Eski Türkçe ile Yakutçanın Sözvarlığının Ünlüyle Başlayan Sözcükler Bakımından Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (2011). Orhun Yazıtlarının Söz Varlığı ile Çuvaşçanın Söz Varlığının Fonetik Açısından Karşılaştırılması. *TDA*, 191, 65-83.

2. Fonetik değişikliğe uğramış ve/veya morfolojik olarak farklı olan sözcükler

2.1. Ad soylu sözcükler

1. **aç:** aç, tok değil (BK D 38; T-13/6, T-13/6). ~ **Nog. aş:** aç (NRS, 1963: 54).
2. **açıg:** acı; “ne acı!” (E 48/2, E 48/8, E 98/2). ~ **Nog. aşı:** acı (NRS, 1963: 55).
3. **açuk:** apaçık, belirgin (Ar 3; E 27/1, E 27/1). ~ **Nog. aşık:** açık (NRS, 1963: 55).
4. **adak:** ayak (KT K 7, BK D 30). ~ **Nog. ayak:** ayak (NRS, 1963: 56).
5. **adakhg:** ayaklı (E 10/11, E 10/11, E 11/3, E 42/6). ~ **Nog. ayaklı:** ayaklı (RNS, 1956: 358).
6. **adaş:** yoldaş, arkadaş, eş, dost (E 11/8, E 26/10; A 7/1). ~ **Nog. adas:** adaş (NRS, 1963: 26).
7. **adgır:** aygır (KT D 35, 36, BK K 11; A 80/1; IrkB 56). ~ **Nog. aygır:** aygır (NRS, 1963: 29).
8. **adıg:** ayı (E 68/18, E 68/18; AÖ-1; IrkB 6). ~ **Nog. ayıv:** ayı (NRS, 1963: 32).
9. **agıl:** ağıl (Su 5; E 41/9; IrkB 47). ~ **Nog. avıl:** köy (NRS, 1963: 23).
10. **agır:** önemli, ağır. (BK D 2, BK G 15, İA-ö 3; A 3/1). ~ **Nog. avır:** ağır; zor (NRS, 1963: 23).
11. **agız:** ağız (IrkB 27, 65). ~ **Nog. avız:** ağız (NRS, 1963: 23).
12. **agulug:** zehirli (T II T 14; A 28). ~ **Nog. uvlı:** zehirli (NRS, 1963: 378).
13. **akça:** akçe, para (E 78). ~ **Nog. akşa:** para (NRS, 1963: 34).
14. **altınc:** altıncı (HT VII/1, HT XII/2, KÇor 16). ~ **Nog. altınşı:** altıncı (NRS, 1963: 39).
15. **altmış:** altmış (Ta B 6, DU I 2; E 1/1, E 26/10, E 41/9). ~ **Nog. alpıs:** altmış (NRS, 1963: 39).
16. **altun:** altın (KT G 5, KT K 12, BK K 3, T 48 vd.). ~ **Nog. altın:** altın (NRS, 1963: 39).

17. **altunlıq:** altınlı, altınla süslü (E 3/2, E 10/5). ~ **Nog. altınlı:** altınlı (NRS, 1963: 39).
18. **amti:** şimdi (KT G 3, 11, KT D 9, BK K 2, 8 vd.). ~ **Nog. endi:** şimdi (RNS, 1956: 616).
19. **ança:** öylece (KT G 5, 5, 7, 8, 13, vd.). ~ **Nog. onça:** bu kadar (NRS, 1963: 247).
20. **anı:** onu (KT G 13, KT D 3, 34, BK D 4, 28, vd.). ~ **Nog. onu:** o, onu (NRS, 1963: 247).
21. **anıy/anın:** onun (T 24, KÇ 21, Tes K 2; E 94/1, vd.). ~ **Nog. onıy:** o, onun (NRS, 1963: 247).
22. **anta:** orada; ondan (sonra). (KT G 2, 5, 7, 9, 9, vd.). ~ **Nog. anda:** orada (NRS, 1963: 42).
23. **antag:** öyle, onun gibi (KT D 4, 40, T 9, 29, vd.). ~ **Nog. anaday:** onun gibi (NRS, 1963: 42).
24. **anthg:** antlı, andı olan (E 11/8, E 39/2). ~ **Nog. ant⁶:** ant, yemin (NRS, 1963: 42).
25. **añar:** ona, onun için (KT G 11, 12, BK K 8, 14, T 24, vd.). ~ **Nog. oga:** ona (NRS, 1963: 240).
26. **apa⁷:** ata, ced; abla (BK G 13, KT D 1, 13, vd.). ~ **Nog. aba:** anne; nine; abla (NRS, 1963: 19).
27. **aralı⁸:** çatallı, aralı (IrKB 60). ~ **Nog. aralı:** aralı (NRS, 1963: 45).
28. **arıg:** temiz (T 37, DU III 4). ~ **Nog. aruv:** iyi, güzel (NRS, 1963: 63).
29. **artuk:** fazla (KT D 15, 33, T 20, 40, KÇ 25, vd.). ~ **Nog. artık:** fazla, artık (NRS, 1963: 47).
30. **asra⁹:** aşağı, aşağıda (KT D 1, 22, BK K 10, vd.). ~ **Nog. ast:** alt, aşağı (NRS, 1963: 50).
31. **aş:** aş, yemek (KT D 26, BK D 21; U 5: (B1.I) A 7). ~ **Nog. as:** aş, yemek (NRS, 1963: 49).
32. **athg I:** adlı (BK D 41; DEGK; Mainz 377: A 1-2, vd.). ~ **Nog. ath I:** adlı (NRS, 1963: 53).

⁶ Nogay Türkçesi sözlüklerinde ET *anthg* sözcüğünün kök biçimi olan *ant* sözcüğü bulunur, türemiş biçimi bulunmaz.

⁷ Clauson ET'de *aba, apa, ebe, epe* şeklindeki sözcüklerin çeşitli ilişki koşullarıyla birbirine bağlı olduğunu ve çağdaş Türk dillerinde “ata; büyükbaba; büyükanne; baba; anne; amca; hala; ağabey; abla; ebe” gibi anlamları karşıladığını belirtir (ED: 5).

⁸ Clauson, IrKB 60'taki *aralı* sözcüğü hakkında sözcüğün ortasındaki ünlünün bilinmediğini, metinde geçen *tokuz aralı sığın kıyık* ifadesinden “dokuz aylık geyik” veya “boynuzu dokuz çatallı, aralı geyik” gibi anlamlar beklenebilirse de sözcüğün bu şekilden o anlamların çıkarılmadığını belirtir. Ayrıca Clauson'a göre 8. yüzyıl Türk metinlerinde *-lı* ekinin bulunması mümkün değildir. Bu sözcük yabancı bir sözcüğün bozulmuş hali olabilir (ED: 230). Gabain, Eski Türkçede sıralamalı cümle unsurlarının, bağlayıcı bir unsur olmadan, yan yana geldiğini ve birleşik kelimelere *+II* eki getirilerek yapıldığını belirtir (1988: 107). Tekin, Eski Türkçede aynı yapı ve görevde iki sözcüğün *+II* eki ile birleştirildiğini ve bu yapının yaygın olmadığını belirtir (2003: 104). Erdal, *Eski Türkçenin Grameri*'nde *+II* ekini ‘nominal inflexional’ bölümünün alt başlığı olan ‘antonymy and parallelism’ başlığı altında inceler ve *+II* eki almış ilişkili isimlerin genellikle çift kelimelerle kullanıldığını belirtir (2004: 166). Uçar, “Eski Türkçe *+h* eki üzerine” başlıklı makalesinde Eski Türkçe *+h* ekinin ‘syntactic’ bir işleve sahip, cümle unsurlarının birbirleriyle ilişkisini sağlayan (agreement), çekimli olarak kullanılan bir hal eki olduğu için yapım eki olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığını belirtir. Ayrıca *+h* ekinin Eski Türkçede birliktelik ve bağlama hali olmak üzere iki işlevi de yüklediğinin unutulmaması gerektiğini belirtir (2012: 135-142). Tekin, IrKB 60'taki *arlı/aralı* sözcüğünün yapısının açıklanmasının kolay olmadığını, hiç değilse de metnin anlam bütünlüğüne göre sözcüğün *ara* “iki nokta arasındaki mesafe” sözcüğü ile kökteş olduğunu belirtir (2019: 46). Metnin yazarı *arlı/aralı* sözcüğünün sonunda yazım hatasıyla bir */g/* harfini yazmayı eğer unutmamışsa sözcükteki *+h* eki ile Nogay Türkçesinde bulunan *aralı* sözcüğündeki *+h* (ET'deki *+hg* ekinin devamı) eki farklı ekler olarak görünmektedir. Ancak sözcükler semantik açıdan uyumaktadır.

⁹ Clauson, *asra* sözcüğünün *ast* sözcüğünden kısaltılmış zarf olduğunu belirtir (ED: 250); *ast* sözcüğünü “bir şeyin altı ya da alt yüzeyi” şeklinde açıklar ve aynı maddede *asra* sözcüğünün daha eski olduğunu belirtir (ED: 242). Gülensoy, *ast* sözcüğünün kökünün *as* olduğunu belirtir ve *as* sözcüğüne “aşağı, alt” anlamını verir (2007: 81).

33. **athg II:** atlı, atlı birlik (BK G 1, T 4, 24, ŞU D 2, 5, vd.). ~ **Nog. ath 2:** atlı (NRS, 1963: 53).
34. **aw:** av (KÇ 9; E 41/7, E 41/4; IrkB 12, 63, vd.). ~ **Nog. av:** av (NRS, 1963: 20).
35. **awlak:** av yeri (Ar 1). ~ **Nog. awlak:** tenha; uzak; kuytu (NRS, 1963: 22).
36. **ayag:** saygı; merhamet (HT VI/4). ~ **Nog. ayav:** acıma, merhamet (NRS, 1963: 56).
37. **azkña:** az sayıda, azıcık (KT D 34, T 9). ~ **Nog. azganakay¹⁰:** azıcık (NRS, 1963: 28).
38. **azman:** iğdiş edilmiş at (KT K 5, 6). ~ **Nog. azban:** kısırlaştırılmış (NRS, 1963: 28).
39. **azuk:** azık, yiyecek (KT D 39). ~ **Nog. azık:** azık, yiyecek (NRS, 1963: 28).
40. **bag:** birleşik (boy); bağ, kemer (E 1/2, E 24/7, vd.). ~ **Nog. bav:** bağ, kemer (NRS, 1963: 64).
41. **bag¹¹:** bir unvan (BK G 14, T 6, O 5, 5). ~ **Nog. baka:** kurbağa (NRS, 1963: 67).
42. **bagır¹²:** karaciğer (E 26/11; Or. 8212/1692: A Sol 12). ~ **Nog. bavır:** ciğer (NRS, 1963: 64).
43. **baglıg:** bağlı, birleşik (Kök Haya/2; E 73/6). ~ **Nog. bavlı:** bağlı, ilişkili (NRS, 1963: 66).
44. **baña/maña:** bana (KT G 2, KT D 30, T 31, Ç 4, vd.). ~ **Nog. maga:** bana (NRS, 1963: 208).
45. **barça:** bütün (ŞU G Ek 1; A 29; U 5: (B1.I) B 7). ~ **Nog. barşa:** tüm, bütün (NRS, 1963: 70).
46. **barduk¹³:** bir savaş aleti (Or. 8212/76: (B) A 10). ~ **Nog. baldak:** kılıç/hançer kolu, siperi (NRS, 1963: 69).
47. **baş:** baş; lider; zirve (KT D 31, KT K 1, 6, BK D 29, vd.). ~ **Nog. bas:** baş (NRS, 1963: 71).
48. **başlıg:** lider; lideri olan (KT D 2, 15, BK D 3, vd.). ~ **Nog. baslı:** başlı; akıllı (NRS, 1963: 73).
49. **batır:** bahadır, yiğit (E 29/4, E 29/4). ~ **Nog. batır:** pehlivan, yiğit (NRS, 1963: 73).
50. **bediz:** süs, bezeme (KT G 12, KT K 13, vd.). ~ **Nog. bezek¹⁴:** süs, nakış (NRS, 1963: 75).

¹⁰ Alkaya, ET *qıña* küçültme ekinin NT'de *-ğana/-gene*, *-qana/-kene* biçiminde devam ettiğini belirtir (2008: 52). NRS'de bulunan *azganakay* sözcüğüne bir başka küçültme eki olan *-kay* eki getirilerek küçültme anlamı pekiştirilmiş görünmektedir.

¹¹ Tezcan, sözcüğün Oğuz grubu Türk dillerinde *bagā*; diğer Türk dillerinde *baka* biçiminde yaşadığını belirtir (1978: 68). ET *bagā* sözcüğü üzerine Türkologların farklı görüşleri vardır. Bazı Türkologlar sözcüğü "kurbağa" anlamıyla ses yansımah sözcük olarak *bāk* "croak" kökünden geliştiğini kabul ederler ve zamanla sözcüğe "kablumbağa" anlamının da verildiğini belirtirler. Bazı Türkologlar ise sözcüğü Sogdça *vg* "Tanrı" ile ilişkilendirirler (Aydın, 2018b: 103).

¹² E 26/11'de *bagır* sözcüğü "ah!, vah!" anlamında bir acınma ünlemi olarak bir durum karşısında yaşanan acıyı dile getirmiştir (Yıldırım, 2019: 275).

¹³ Runik metinde *barduk* sözcüğü, *küliüg sañunka yoşuk yarlıg bolı, kürebir uruñu sañunka kılıç barduk yarlıg bolı* "Küliüg Sañun'a miğfer tahsis edildi, Kürebir Sañun'a kılıç, *barduk* tahsis edildi" ibaresinin içinde geçmektedir. Yıldırım, *barduk* sözcüğünü Divanü Lûgati't-Türk'te geçen *batrak* "ucuna bir ipek parçası takılan mızrak" sözcüğüyle ilişkilendirir ve sözcüğe şüpheli olarak "mızrak" anlamını verir (2017: 273-274). Söz konusu *barduk* sözcüğü şayet NTS'de ve diğer ÇKTL sözlüklerinde bulunan *baldak* sözcüğü ile ilişkili ise sözcükte bir sonraki *yarlıg* sözcüğünde bulunan "r" sesinin etkisiyle gerileyici uzak benzeşme olayı gerçekleşmiştir denilebilir. Bu durumda sözcüğe "mızrak" değil de "kılıçla ilgili bir nesne, kılıç kabzasının siperi" anlamı verilmelidir. Metinde *barduk* sözcüğünden önce *kılıç* sözcüğünün bulunması da bu düşüncemizi desteklemektedir.

¹⁴ *bezek* "süs, nakış" sözcüğü <*bediz+e-k* biçiminden gelişmiştir (Gülensoy, 2007: 137).

51. **bedük:** büyük (O 6; E 45/10; IrkB 60). ~ **Nog. biyik:** yüksek, yüce (NRS, 1963: 80).
52. **beg:** bey (KT D 20, BK D 16, O 9, KT G-B, vd.). ~ **Nog. biy:** bey (NRS, 1963: 79).
53. **belgü:** işaret (Ta B 2, ŞU D 8,9, Tes G 3; T II T14:A14). ~ **Nog. belgi:** işaret (NRS, 1963: 76).
54. **belgülig:** açık, belirli; önemli (T II T 14: A 4). ~ **Nog. belgili:** belli, işaretli (NRS, 1963: 76).
55. **ben/men:** birinci tekil kişi zamiri (T 1, 5, 7, BK K 9, vd.). ~ **Nog. men:** ben (NRS, 1963: 221).
56. **benlig:** benli, (beyaz) lekesi olan (T 44). ~ **Nog. meqli:** benli (yüz) (NRS, 1963: 221).
57. **berü:** beri, geri (T 46; E 73/7). ~ **Nog. beri:** beri, bu tarafa (NRS, 1963: 77).
58. **bé:** kısarak (IrkB 5). ~ **Nog. biye:** kısarak (NRS, 2018: 148).
59. **bél:** bel, sırt. (E 10/5, E 3/2). ~ **Nog. bel:** bel; arka (NRS, 1963: 76).
60. **bêş:** beş (KT D 18, 31, KT K 4, BK D 15, 25, vd.). ~ **Nog. bes:** beş (NRS, 1963: 78).
61. **bêşinç:** beşinci (KT K 7, BK G 10; Ta G 2, vd.). ~ **Nog. besinşi:** beşinci (NRS, 1963: 78).
62. **bu/bi/bin/mi:** bin (T 14, 16, BK G 1, IrkB 32, vd.). ~ **Nog. mu:** bin (NRS, 1963: 230).
63. **bilig:** bilgi, düşünce (T 6, KT G 5, 7, vd.). ~ **Nog. bilim¹⁵:** bilgi, bilim (NRS, 1963: 80).
64. **biligsiz:** bilgisiz, cahil (KT D 5, 5, BK D 6, 6). ~ **Nog. bilimsiz:** bilgisiz (NRS, 1963: 80).
65. **biri:** biri, bir kimse (U 5: (B1.II) A 3-4). ~ **Nog. birev:** bir, biri (NRS, 1963: 82).
66. **birki:** birleşik (KT G 1, KT D 27, BK K 1, BK D 22). ~ **Nog. birge:** beraber (NRS, 1963: 81).
67. **birle:** ile, birlikte (KT D 17, 26, 27, vd.). ~ **Nog. minen¹⁶:** ile, birlikte (Ergönenç, 2009: 210).
68. **bo:** bu (KT G 1, 2, 4, 10, 13, vd.). ~ **Nog. bu:** bu (NRS, 1963: 87).
69. **bod¹⁷:** boy, halk (T 4, 60). ~ **Nog. boy:** boy (NRS, 1963: 83).
70. **boguz:** boğaz (T 8). ~ **Nog. bogaz:** boğaz (NRS, 1963: 83).
71. **boş:** boş, serbest; fazla (IrkB 29). ~ **Nog. bos:** boş, serbest (NRS, 1963: 85).
72. **boto:** deve yavrusu (E 28/6). ~ **Nog. bota:** deve yavrusu (NRS, 1963: 85).

¹⁵ ET *bilig* sözcüğü ile NT'deki *bilim* sözcüğünün kökü aynı ancak farklı eylemden ad türeten eklerle türetilmişlerdir.

¹⁶ Clauson, ET *birle* sözcüğünün *bir+la* biçiminde oluştuğunu belirtir, sözcükteki /r/ sesinin zamanla aşınmasıyla sözcüğün modern dillerde *bile*, *bilen*, *vile*, *vilen*, *birlen*, *minan*, *men*, *menen*, *ben*, *pen*, *bilan* gibi çok çeşitli biçimlerinin ortaya çıktığını belirtir (ED: 364). Ergönenç NT *minen* edatının ET *bilen*, *birle* sözcüğünün değişmiş biçimi olduğunu belirtir (2009: 210).

¹⁷ Clauson, ET *bod* sözcüğünün asıl anlamının “boy, insan boyu” olduğunu ancak en eski dönemlerden beri sözcüğün “klan, kabile, soy, nesil” anlamlarıyla da kullanıldığını belirtir (ED: 296-297).

73. **bugu:** erkek geyik (E 98/6). ~ **Nog. bugu:** erkek geyik (NRS, 1963: 88).
74. **buka:** boğa (T 5, 5, 6, 6; Kum). ~ **Nog. buga:** boğa, öküz (NRS, 1963: 88).
75. **bulganç:** karışık (T 22). ~ **Nog. bulganşık:** karışık; çamurlu (NRS, 1963: 93).
76. **bunça:** bunca (KT G 2, 4, KT D 4, 10, 14, vd.). ~ **Nog. munşa:** bunca (NRS, 1963: 227).
77. **bunu:** bunu (Ta K 5, 5, Ta Kaplumbağa). ~ **Nog. munı:** işte bu (NRS, 1963: 227).
78. **bunta:** burada (KT G 10, 11, BK K 8, 8, vd.). ~ **Nog. munda:** burada (NRS, 1963: 227).
79. **buñ:** sıkıntı. (KT G 3, 8, BK K 2, T 57, vd.). ~ **Nog. muñ:** üzüntü, sıkıntı (NRS, 1963: 227).
80. **buşuz:** sıkıntısız (BK K 4, 12, 14, T 48, vd.). ~ **Nog. muşuz:** üzüntüsüz (NRS, 1963: 228).
81. **butlug:** bacaklı (E 46/3). ~ **Nog. but¹⁸:** kalça, but (NRS, 1963: 91).
82. **buyruk:** komutan (KT G 1, BK G 1, 14, vd.). ~ **Nog. buyruk:** emir, ferman (NRS, 1963: 89).
83. **buzagu:** buzağı (IrkB 41). ~ **Nog. buzav:** buzağı (NRS, 1963: 89).
84. **çak:** çağ, dönem (ŞU K 4). ~ **Nog. şak:** çağ, devir (NRS, 1963: 402).
85. **çölgi:** bozkırlı; sahra (T 23). ~ **Nog. şöl¹⁹:** çöl (NRS, 1963: 416).
86. **ederlig:** eyerli (BO; A 80/3, A 80/3, A 80/3). ~ **Nog. iyer²⁰:** at eyeri (NRS, 2018: 223).
87. **egin:** omuz, sırt; çatı (E 10/5; IrkB 18). ~ **Nog. iyin:** omuz (NRS, 1963: 117).
88. **elig²¹:** elli (sayı) (KT D 8, BK D 7, BK G 7, T 42, vd.). ~ **Nog. elli:** elli (NRS, 1963: 434).
89. **emgek:** sıkıntı (KT D 19, BK D 16; IrkB 57). ~ **Nog. embek:** yük, külfet (NRS, 1963: 434).
90. **emig:** meme (IrkB 24). ~ **Nog. emşek²²:** meme (NRS, 1963: 435).
91. **eñ I:** en; daha (KT D 32, KT K 4, BK D 30, ŞU K 9, vd.). ~ **Nog. en:** en (NRS, 1963: 436).
92. **eñ II:** av; av hayvanı (IrkB 31, 31). ~ **Nog. añ:** av; av hayvanı; canavar (NRS, 1963: 43).
93. **erklig:** güçlü, muktedir (BK K 12; IrkB 12, 55, vd.). ~ **Nog. erkli:** iradeli (NRS, 1963: 438).
94. **erlig:** erkeklik (A 4/1). ~ **Nog. erlik:** cesaret, kahramanlık (NRS, 1963: 439).

¹⁸ Nogay Türkçesi sözlüklerinde *butlug* sözcüğünün kök biçimi olan *but* sözcüğü bulunur.

¹⁹ Nogay Türkçesi sözlüklerinde *çölgi* sözcüğünün kök biçimi olan *şöl* sözcüğü bulunur.

²⁰ Nogay Türkçesi sözlüklerinde *ederlig* sözcüğünün kök biçimi olan *iyer* sözcüğü bulunur.

²¹ Clauson ET *elig* sözcüğünü *ellig* madde başlığı olarak almış ve sözcüğün çift *-ll-* ile olması gerektiğini belirtmiştir (ED: 141).

²² ET *emig* [*<em-(i)g*] sözcüğü ile NT *emşek* [*<em-(i)ş-e-k*] sözcüğünün anlamları ve kökleri aynı ancak türetilişleri farklı eklerle olmuştur.

95. **ew:** ev, çadır (T 30, KT K 1, 8, BK D 32, 32, vd.). ~ **Nog. üy:** ev (NRS, 1963: 387).
96. **ékegü:** ikisi (birlikte)(KT K 3, ON 1; E 118/1). ~ **Nog. ekev:** iki, iki tane (NRS, 1963: 431).
97. **éki²³:** iki (KT D 27, 28, 36, KT K 2, 8, vd.). ~ **Nog. eki:** eki (NRS, 1963: 432).
98. **ékinti/ékinç:** ikinci (KT D 33, KT K 5, BK G 1, vd.). ~ **Nog. ekinşi:** ikinci (NRS, 1963: 432).
99. **ékiz:** ikiz (E 29/3; K-5, K-5). ~ **Nog. egiz:** ikiz (NRS, 1963: 430).
100. **él:** ülke, yurt; halk (KT G 4, 8, 10, KT D 4, vd.). ~ **Nog. el:** vatan; millet (NRS, 1963: 433).
101. **élçi:** elçi (E 14/1, E 41/8, E 98/5, E 14/1, vd.). ~ **Nog. elşi:** elçi, haberci (NRS, 1963: 434).
102. **érkek:** erkek (IrkB 24, 41). ~ **Nog. erkek:** erkek (NRS, 1963: 438).
103. **érte/erte²⁴:** sabah; sonraki (O 7; E 45/1). ~ **Nog. erte:** erken; sabah (NRS, 1963: 439).
104. **gaşga²⁵:** alını akıtmalı (at) (E 41/11). ~ **Nog. kaska:** kel; beyaz alınlı (NRS, 1963: 153).
105. **ıgaç:** ağaç (BK G 11, T 25; IrkB 4, 56, 56, vd.). ~ **Nog. agaş:** ağaç (NRS, 1963: 25).
106. **ıngaru²⁶:** ileri, sonra, öte (ŞU K 10). ~ **Nog. arı:** öte; daha uzak, ileri (NRS, 1963: 48-49).
107. **ırak:** irak, uzak (KT G 5, 7, BK K 4, 5, T 5). ~ **Nog. erek:** uzak, ötede (NRS, 1963: 437).
108. **ıt:** köpek (BK G 10, Ta G 3, HT VII/1). ~ **Nog. iyt:** it, köpek (NRS, 1963: 118).
109. **iç:** iç (BK G 14, KT G 12, BK K 14, Ta B 5, 6, vd.). ~ **Nog. iş:** iç; karnı (NRS, 1963: 121).
110. **içgü:** içecek (KarB I, IV/10). ~ **Nog. işki:** içki (NRS, 1963: 121).
111. **ıdi:** sahip (IrkB 65). ~ **Nog. iye:** sahip (NRS, 1963: 116).
112. **ıdisiz:** sahipsiz (KT D 19, 20, BK D 16, 17). ~ **Nog. iyesiz:** sahipsiz (NRS, 1963: 116).
113. **ılgerü²⁷:** ileri, ön; doğuya (KT G 2, 3, KT D 2, 8, vd.). ~ **Nog. ilgeri:** ileri (NRS, 1963: 119).

²³ Clauson sözcüğün orjinalinde *ékki* şeklinde olduğunu belirtir. Clauson, Türk runik alfabesinin yazım ve imla kurallarının bir özelliği olarak çift ünsüzlerin tek bir harfle yazıldığı bilgisini verir ve buna örnek olarak da *ékki* “iki” sözcüğünü gösterir (ED: 100-101).

²⁴ DLT’de (2015: 643) *erte* / *irte* sözcüğünün “sabahın erken saati” anlamında kullanıldığı görülmüştür. Clauson *erte* sözcüğüne “sabahın erken saatleri” anlamını vermiş sözcüğün eski dönemde *taṅ* “şafak” ile bağdaştırıldığını; orta dönemde sözcüğün iki karşıt anlamının ortaya çıktığını (1. “yarınki sabahın erken saatleri; yarın” ve 2. “bir andan daha erken”) belirtir. Clauson ayrıca sözcüğün bazen *-n’li erten* biçiminde kullanıldığını belirtir (ED: 202). NT’de *erte* sözcüğü “erken, sabah” anlamında; *erten* sözcüğü ise “yarın, sonraki” anlamındadır.

²⁵ NT’de *kaska* biçiminde tanıklanan sözcüğün ET’de *gaşga* biçiminde sözcük başında *g* harfi ile yazılması ilginçtir. Aynı yazıtta (E 41) sözcük başında *g* harfi ile yazılmış dört sözcük daha vardır: *gün*, *gemçig*, *gerçin*, *geyik* (Aydın, 2019: 141). Tekin’e göre bu örnekler, yazan kişinin diyalektinde hem ön hem de art *k* sesinin ötümlüleşmeye başladığını göstermektedir (1999: 13).

²⁶ Clauson *ıngaru* sözcüğünün ET’de *aṅaru*/*ıṅaru*/*ımaru* biçimlerinde de görüldüğünü; modern Türk dillerinde ise bazı ses değişimleriyle *narı*/*nari*/*neri*/*arı*/*eri*/*aırı* biçimlerinde yaşamını sürdürdüğünü belirtir (ED: 190). NT sözlüğünde sözcüğün *arı beri* “ileri geri” biçiminde ikileme olarak da bulunduğu görülmüştür.

114. **ilk:** ilk (T 23, KT D 32, BK D 30, 32, vd.). ~ **Nog. ilik:** ilk, önce (Ergönenç, 2009: 110).
115. **isig:** sıcak; aziz, sevgili (IrkB 67). ~ **Nog. issi:** sıcak (NRS, 1963: 121).
116. **iş:** iş, uğraş (KT D 8, 9, 10, 30, KT B, vd.). ~ **Nog. is:** çalışma, iş, hizmet (NRS, 1963: 120).
117. **kaç:** kaç, ne kadar (T 20, 29). ~ **Nog. kaşav:** kaç, ne kadar (NRS, 2018: 314).
118. **kaçan:** ne zaman; -dığı zaman (T 21). ~ **Nog. kaşan:** ne zaman (NRS, 1963: 156).
119. **kadın:** kayın; kayınbirader (E 17/2). ~ **Nog. kayın:** kayın; kayınbirader (NRS, 1963: 139).
120. **kamış/kamuş:** kamış, saz (ŞU G 1, IrkB 10, 38). ~ **Nog. kamıs:** kamış (NRS, 1963: 143).
121. **kan I:** han, hükümdar (T 2, 2, 2, T 28, O 1 vd.). ~ **Nog. kan:** han (NRS, 1963: 396).
122. **kanı:** hani (E 41/7, E 41/8). ~ **Nog. kana:** hani, nerede (NRS, 2018: 289).
123. **kanlık:** hanlık, hakana ait (IrkB 63, O. 1: A 2). ~ **Nog. kanlık:** hanlık (NRS, 1963: 396).
124. **kanta:** nerede. (E 41/8; IrkB 24). ~ **Nog. kayda:** nerede (NRS, 1963: 137).
125. **kantan:** nereden (KT D 23, 23, BK D 19, 19). ~ **Nog. kaydan:** nereden (NRS, 1963: 137).
126. **kañu:** hangi (KarB I, IV/3). ~ **Nog. kaysı:** hangi (NRS, 1963: 138).
127. **karagu²⁸:** gözetleme kulesi (T 34, T 53). ~ **Nog. karavıl:** nöbet; bekçi (NRS, 1963: 147).
128. **karşı:** karşı, rakip (IrkB 19). ~ **Nog. karsı:** karşı (NRS, 1963: 151).
129. **kaş:** kaş (KT K 11; E 26/9). ~ **Nog. kas:** kaş (NRS, 1963: 153).
130. **katıl-:** katılmak (ŞU K 7, ŞU G 8). ~ **Nog. kat- 1²⁹:** katmak, dahil etmek (NRS, 1963: 155).
131. **katun:** kağanın karısı (KT D 11, 25, KT K 9, vd.). ~ **Nog. katın:** kadın (NRS, 1963: 396).
132. **keçig:** geçit (T 35; E 24/2, E 112, vd.). ~ **Nog. keçiv:** geçme, geçiş (NRS, 1963: 165).
133. **kedim:** zırh; giysi (KÇ 24, ŞU G 9; Or. 8212/76:A 12). ~ **Nog. kiyim:** giyim (NRS, 1963: 165).
134. **kergeksiz:** eksiksiz (KT K 12, BK G 11). ~ **Nog. kereksiz:** gereksiz (NRS, 1963: 162).

²⁷ ET *ilgerü* sözcüğü *ilk* sözcüğünün kısaltılmış ve yön bildiren halidir. Normalde “ileriye” anlamına gelir ancak yönlerin doğuya yüz döndürülerek belirlenmiş olduğu en erken dönemde “doğuya doğru” anlamına gelirdi. Sonradan zaman kavramı için “önce, evvel” anlamlarını karşılar olmuştur (ED: 144).

²⁸ ET *karagu* sözcüğü ile NT’de ve diğer ÇKTL sözlüklerinde bulunan *karavıl/karavul* sözcükleri ilişkili olmalıdır. Temir, Moğolcadaki *haragul* “nöbetçi, bekçi, karakol” sözcüğü üzerine sözcüğün Çağataycada *karagul* biçiminde; günümüz Kazak ve Kazan dillerinde *karaul* biçiminde benzer anlamlarla var olduğunu belirtir. Temir ayrıca Rusçada da aynı anlamda kullanılmakta olan *karaul* sözcüğünün Türkçeden alıntı olduğunu belirtir (2016: 70 not:3). Gülensoy Türkiye Türkçesindeki *karakol* sözcüğünün ET *karagu* sözcüğünden geldiğini ve sözcüğün Kıpçak Türk lehçelerinde *karaul* biçiminde görüldüğünü belirtir (2007: 464).

²⁹ ET *katıl-* sözcüğünün NT sözlüklerinde kök biçimi bulunur.

135. **keziğ:** sıra; nöbet (A 12). ~ **Nog. kezek:** sıra, nöbet (NRS, 1963: 158).
136. **kezü:** boyunca (ŞU D 6). ~ **Nog. keziiv:** gezme, dolaşma (NRS, 1963: 158).
137. **kêçe:** gece (ŞU D 1; IrkB 1, 2, 22). ~ **Nog. keşe:** gece (NRS, 1963: 164).
138. **kérü:** geri; batıda (KT D 2, BK D 3, O 11, KÇ 6, vd.). ~ **Nog. keri:** geri (NRS, 1963: 162).
139. **kéyik:** yaban hayvanı (T 8; E 28/7, E 44/2, vd.). ~ **Nog. kiyyik:** vahşi, yabani (NRS, 1963: 165).
140. **kılıç:** kılıç (Or. 8212/76: A 6, (B) A 10, 11-12, IrkB 8). ~ **Nog. kılış:** kılıç (NRS, 1963: 200).
141. **kılınç:** yapma, etme (ŞU K 12; T-8/2, T-14/2). ~ **Nog. kıluv³⁰:** yapma (NRS, 1963: 199).
142. **kılınçlıg:** davranışlı, davranışa sahip (U 5: B1. I B 3-4). ~ **Nog. kılklı³¹:** görgülü, edepli (NRS, 1963: 200).
143. **kırg:** kıyı, kenar (E 72/2). ~ **Nog. kır:** bozkır; kır; alan, tarla; kenar (NRS, 1963: 201).
144. **kısga:** kısa, az (KarB II/10). ~ **Nog. kıska:** kısa (NRS, 1963: 202).
145. **kış:** kış (BK G 2). ~ **Nog. kış:** kış (NRS, 1963: 202).
146. **kışlag:** kışlak (IrkB 51, 56). ~ **Nog. kışlak:** kışlak (NRS, 1963: 203).
147. **kiçig:** küçük, az (KT G 3, 3, BK K 2, 3, vd.). ~ **Nog. kişkey³²:** küçük (NRS, 1963: 168).
148. **kidiz:** keçe (IrkB 33). ~ **Nog. kiyiz:** keçe (NRS, 1963: 165).
149. **kişi:** kişi; adam (KT G 6, 7, 7, 7, KT D 1, vd.). ~ **Nog. kisi:** kişi, adam (NRS, 1963: 167).
150. **kişne-:** kişnemek (A 80/2). ~ **Nog. kisine-:** kişnemek (NRS, 1963: 167).
151. **koñ:** koyun (KT D 12, BK D 11, Ta D 9; E 2/4, vd.). ~ **Nog. koy:** koyun (NRS, 1963: 167).
152. **koñçı:** çoban (Or. 8212/76: (C) A 5). ~ **Nog. koyşı:** çoban (NRS, 1963: 169).
153. **koñuz:** böcek (T II T 14: A 29). ~ **Nog. koñuz:** böcek (NRS, 1963: 173).
154. **korkunç:** korku, korkunç (IrkB 36). ~ **Nog. korkunış:** korkunç (NRS, 1963: 173).
155. **koş:** (muvakkaten kullanılan) çadır (K-4). ~ **Nog. kos:** geçici yurt (NRS, 1963: 174).
156. **köñül:** gönül (KT K 11, T 15, 32; KarB I, vd.). ~ **Nog. köñil:** gönül; istek (NRS, 1963: 179).

³⁰ ET *kılınç* [<kıl-(i)nç] sözcüğü ile NT *kıluv* [<kıl-(u)v] sözcüğünün anlamları ve kökleri aynı ancak türetilişleri farklı eylemden ad türeten eklerle olmuştur.

³¹ ET *kılınçlıg* [<kıl-(i)nç+lg] sözcüğündeki -nç+ eki ile NT *kılklı* [<kıl-(i)k+lı] sözcüğündeki -k+ eki farklı eylemden ad türeten eklerdir.

³² Sözcükteki +key eki küçültme ekidir ancak bu ek *kişkey* sözcüğünde sözcük köküyle kalıplaşmıştır ve dolayısıyla sözcükte “küçücük” anlamı bulunmaz. NT’de *kişkey* sözcüğüne küçültme anlamı katılması için sözcüğe ikinci bir küçültme eki olan +kene eki getirilmelidir: *kişkenekey* “küçücük”.

157. **könüllüg:** düşünceli (U 178: A 5-6). ~ **Nog. köpilli:** gönüllü; istekli (NRS, 1963: 179).
158. **köpük:** köpük (IrkB 20). ~ **Nog. köbik:** köpük (NRS, 1963: 176).
159. **körklüg:** güzel, manzaralı (IrkB 64, 18). ~ **Nog. körkli:** güzel (NRS, 1963: 180).
160. **körksüz:** güzel olmayan (Mainz 386:A 1). ~ **Nog. körksiz:** güzel olmayan (NRS, 1963: 180).
161. **kudruk:** kuyruk (IrkB 50). ~ **Nog. kuyruk:** kuyruk; kalça (NRS, 1963: 186).
162. **kuğu:** kuğu. (IrkB 35, 35). ~ **Nog. kuv 2:** kuğu (NRS, 1963: 182).
163. **kulkak:** kulak (BK K 11, BK G 12). ~ **Nog. kulak:** kulak (NRS, 1963: 186).
164. **kullug:** kölesi olan (KT D 21, BK D 18). ~ **Nog. kull:** kullu (NRS, 1963: 186).
165. **kulun/kuluğ:** tay (IrkB 24, A 78). ~ **Nog. kuln:** tay (NRS, 1963: 187).
166. **kumursga:** karınca (IrkB 37). ~ **Nog. kumirska:** karınca (NRS, 1963: 187).
167. **kurtga:** yaşlı kadın (IrkB 13). ~ **Nog. kurtka:** yaşlı kadın (NRS, 2018: 385).
168. **kurugsak:** kursak, mide (IrkB 8). ~ **Nog. kursak:** kursak, karın, mide (NRS, 1963: 188).
169. **kuş:** kuş (IrkB 15, 35, 43, 44, 44, vd.). ~ **Nog. kus:** kuş (NRS, 1963: 190).
170. **kutlug:** kutlu, aziz (MT, Bö ö 1; E 19/1, E 114, vd.). ~ **Nog. kuth:** kutlu (NRS, 1963: 190).
171. **kuzgun:** kuzgun (IrkB 54, 14). ~ **Nog. kuzgm:** kuzgun (NRS, 1963: 185).
172. **kü:** ses; ün, şan (KT D 25, 25, 26, vd.). ~ **Nog. küy:** nağme, ahenkli ses (NRS, 1963: 192).
173. **küç:** güç, kudret (KT D 8, 9, 10, 12, 30, vd.). ~ **Nog. küş:** güç, kuvvet (NRS, 1963: 195).
174. **küçlüg:** güçlü (O 12; E 49/4; IrkB 3, 20, 60). ~ **Nog. küşli:** güçlü (NRS, 1963: 196).
175. **küdegü:** güvey (Ar 1; E 3/6). ~ **Nog. kiyev:** güvey, damat (NRS, 1963: 165).
176. **kümüş:** gümüş (KT G 5, BK K 3, 11, T 48, vd.). ~ **Nog. kümis:** gümüş (NRS, 1963: 193).
177. **küni:** hasetlik, kıskançlık (BK D 30). ~ **Nog. küñşilik³³:** kıskançlık (NRS, 1963: 194).
178. **künlük:** günlük (Ta B 2, ŞU D 9). ~ **Nog. künlük:** günlük (NRS, 1963: 194).
179. **küntüz:** gündüz (KT D 27, BK D 22, T 12, vd.). ~ **Nog. kündiz:** gündüz (NRS, 1963: 191).
180. **laçın:** laçın (atmaca, doğan) (Or. 8212/76: (B) B 4). ~ **Nog. laşın:** şahin (NRS, 1963: 206).

³³ NT sözlüklerinde, ET *küni* “kıskançlık” sözcüğünün ek almış biçimi olan *kün(i)+şi+lik* “kıskançlık” sözcüğü ve sözcüğün eylem biçimi olan *kün(i)le-* “kıskanmak” sözcüğü bulunmaktadır.

181. **monçuk:** kıymetli taş (T II T 14: A2-3). ~ **Nog. moyşak:** boncuk; kolye (NRS, 1963: 225).
182. **muğlug:** sıkıntılı, kederli (IrkB 22). ~ **Nog. muğlı:** hüzünlü, kederli (NRS, 1963: 228).
183. **neke:** niye, niçin (T 39, 39). ~ **Nog. nege:** niye, niçin (NRS, 1963: 235).
184. **nençe:** nice, nasıl (BK K 9, 9). ~ **Nog. neşe:** kaç (NRS, 1963: 237).
185. **oglan:** çocuklar (E 26/2, E 26/8; IrkB 23, vd.). ~ **Nog. ulan:** erkek çocuk (NRS, 1963: 382).
186. **ogrı:** hırsız (IrkB 16). ~ **Nog. urı:** hırsız (NRS, 1963: 384).
187. **ogul:** çocuk (KT D 1, 5, BK D 2, 6, vd.). ~ **Nog. ul:** çocuk, erkek çocuk (NRS, 1963: 379).
188. **ol:** üçüncü teklik kişi zamiri (KT D 16, 21, 24, 25, 32, vd.). ~ **Nog. o:** o (NRS, 1963: 239).
189. **onunç:** onuncu (BK G 10, ŞU B 2, HT XVI/1, vd.). ~ **Nog. onunşı:** onuncu (NRS, 1963: 247).
190. **ordo:** ordugah (KT K 8, 9; IrkB 28, 34). ~ **Nog. orda:** karargah, ordu (NRS, 1963: 248).
191. **orto:** orta (BK K 11, 11, KT G 2, 2, BK K 2, vd.). ~ **Nog. orta:** orta (NRS, 1963: 251).
192. **otuz:** otuz (KT G 1, KT D 4, 14, 18, 32, vd.). ~ **Nog. otuz:** otuz (NRS, 1963: 253).
193. **oynag:** gönül eğleyici (Mainz 403a,b: (B) B 10). ~ **Nog. oynak:** oynak (NRS, 1963: 242).
194. **öç:** kin (Mainz 386: B 3-4). ~ **Nog. öş:** öç, intikam (NRS, 1963: 264).
195. **öd II:** gönül, iç; öd, safra kesesi, dalak (BK D 29). ~ **Nog. öt:** öd, safra (NRS, 1963: 262).
196. **ögsüz:** öksüz (KT K 9; E 45/2). ~ **Nog. öksüz:** öksüz, annesiz (NRS, 2018: 501).
197. **ögür:** sürü (IrkB 56). ~ **Nog. üyir:** sürü (NRS, 1963: 388).
198. **ökünç:** pişmanlık (E 68/22, E 42/7, E 28/2, vd.). ~ **Nog. ökiniş:** pişmanlık (NRS, 1963: 257).
199. **ökünçlüg:** üzüntülü, pişman (T-8/2). ~ **Nog. ökinişli:** pişman, üzüntülü (NRS, 1963: 257).
200. **öküz:** öküz (E 48/4; E 10/2; T-13/6; IrkB 25, vd.). ~ **Nog. ögiz:** öküz (NRS, 1963: 255).
201. **ölüg:** ölü, cenaze (KT K 9, ĀA-a 1; E 26/2). ~ **Nog. öli:** ölü (NRS, 1963: 258).
202. **ölüm:** ölüm, ecel (IrkB 13, 17, 49, 49). ~ **Nog. ölim:** ölüm (NRS, 1963: 258).
203. **örtçe:** ateş gibi (T 40). ~ **Nog. ört:** yangın, alev (NRS, 1963: 262).
204. **öt:** öğüt, nasihat (IrkB 58). ~ **Nog. ögüt:** öğüt, telkin (NRS, 1963: 255).

205. **öz 2:** vadi (Aç I 1; E 3/1, E 7/4, E 10/1, E 26/4, vd.). ~ **Nog. özen³⁴:** vadi (NRS, 1963: 256).
206. **özlük:** özel, hususi (BK G 12, KÇ 4, 15, vd.). ~ **Nog. özlük:** bireysel, hususi (NRS, 1963: 256).
207. **saç:** saç (BK G 12; E 26/11; 26/7). ~ **Nog. şaş:** saç (NRS, 1963: 407).
208. **saña:** sana (T 32). ~ **Nog. saga:** sana (NRS, 1963: 282).
209. **sarıg:** sarı (BK K 11, T 48; E 41/5; IrkB 11, vd.). ~ **Nog. sarı:** sarı (NRS, 1963: 289).
210. **satıgçı:** satıcı (Mainz 388: A 3). ~ **Nog. satuvşı:** satıcı (NRS, 1963: 290).
211. **sekiz:** sekiz (BK D 14, 24, 26, BK G 2, Ta D 3, vd.). ~ **Nog. segiz:** sekiz (NRS, 1963: 292).
212. **sekizinç:** sekizinci (ŞU D 5, 6, ŞU G 6, vd.). ~ **Nog. segiziñşi:** sekizinci (NRS, 1963: 292).
213. **seviglig:** sevgili (A 88/2). ~ **Nog. süyikli:** sevgili (NRS, 1963: 314).
214. **sıçgan:** fare (A 47). ~ **Nog. şışkan:** fare (NRS, 1963: 424).
215. **sınuk:** kırık (IrkB 48). ~ **Nog. sunuk:** kırık, kırılmış (NRS, 1963: 321).
216. **sıjkur:** şahin (E 71/3; Or. 8212/1692:A Sol 2-3, 11). ~ **Nog. sujkar:** şahin (NRS, 2018: 585).
217. **siñil:** kız kardeş (KT D 20, BK D 17; Köri I, YÇ I, II). ~ **Nog. sinli:** kız kardeş (NRS, 1963: 398).
218. **suw:** su, akarsu (KT D 27, BK D 16, 17, 22, 35, vd.). ~ **Nog. suv:** su (NRS, 1963: 309).
219. **suwsuz:** çorak yer, çöl (BK G-D; IrkB 45). ~ **Nog. suvsız:** susuz (NRS, 1963: 311).
220. **süñüg:** mızrak (KT D 35, BK D 26, T 28). ~ **Nog. süngi:** süngü (NRS, 1963: 315).
221. **süñük:** kemik (BK D 20, KT D 24). ~ **Nog. süyek:** kemik (NRS, 1963: 313).
222. **tag:** dağ (KT D 24, 26, BK D 20, BK G 8, BK B 5, vd.). ~ **Nog. tav:** dağ (NRS, 1963: 324).
223. **tagıku:** tavuk (Tes B, Ta G 2, ŞU K 10, ŞU B 4). ~ **Nog. tavık:** tavuk (NRS, 1963: 325).
224. **taki:** daha, henüz (IrkB 3, 33). ~ **Nog. tağı:** daha (NRS, 1963: 325).
225. **talm³⁵:** yırtıcı (IrkB 3, 40, 43, 51). ~ **Nog. talav:** talan, yağma (NRS, 1963: 329).
226. **tamka:** damga (E 41/4). ~ **Nog. tamga:** damga (NRS, 1963: 332).

³⁴ Clauson ET'de bulunan *özen 2* "nehir, vadi" sözcüğünün *öz 2* "vadi" sözcüğüyle ilişkili olduğunu belirtir (ED: 289). NT sözlüklerinde "vadi" anlamda *özen* sözcüğü bulunmaktadır.

³⁵ Müller (1911: 81) ve Yıldırım (2017: 131) vahşi hayvanları niteleyen *talm* sözcüğünün *tala-* "yaralamak, incitmek; soygun yapmak, yağma yapmak" sözcüğünün başka bir biçimi olan *tah-* eyleminden türediğini belirtir. Tekin bu eylemin Uygurca metinlerde çoğunlukla *tala-* biçiminde geçtiğini, nadir olarak *tah-* biçiminde görüldüğünü belirtir (2019: 36). NT'de *tala-* eylemi "parçalamak, yırtmak, yaralamak, talan etmek" anlamlarında bulunmaktadır. ET *talm* (<talı-m) sözcüğü ile NT *talav* (<tala-v) sözcüğü farklı eylemden ad türeten ekler almıştır.

227. **tamkahıg:** damgalı (E 26/6; Or. 8212/78: A 2). ~ **Nog. tamgalı:** damgalı (NRS, 1963: 332).
228. **tanuklug:** tanıklı, şahitli (Or. 8212/78: A 2). ~ **Nog. tanıklı:** tanıklı (NRS, 1963: 333).
229. **tapa:** -a/-e doğru (KT D 28, 31, vd.). ~ **Nog. tabagan/tamagan³⁶:** -a/-e doğru (NRS, 1963: 323/330).
230. **tarıg:** ekin (IrkB 53). ~ **Nog. tarı:** darı (NRS, 1963: 338).
231. **tarıglag:** tarla (Ta B 4). ~ **Nog. tarlav:** tarla, alan, saha; kır; sahra (NRS, 1963: 336).
232. **tarkınç:** dağınık (T 22). ~ **Nog. tarkav³⁷:** dağınık (NRS, 1963: 336).
233. **taş³⁸:** taş, kaya, yazıt (KT G 11, 12, 12, 13, KT K 13, vd.). ~ **Nog. tas:** taş (NRS, 1963: 338).
234. **taş:** dış (T 4, KT G 12, BK K 14, T 13, ŞU G 4, vd.). **tis:** dış; üst (NRS, 1963: 376).
235. **tatıghıg:** tatlı, lezzetli (U 5: (B1. I) A 6). ~ **Nog. tathı:** tatlı (NRS, 1963: 337).
236. **tawar:** mal, mülk, servet (ŞU G 5; Ç 1). ~ **Nog. tovar:** mal (NRS, 1963: 354).
237. **tavışgan:** tavşan (T 8, ŞU D 8; IrkB 44, 44). ~ **Nog. tavşan:** tavşan (NRS, 1963: 325).
238. **tegi³⁹:** gibi (KT D 5, 5, 12, 12, 31, vd.). ~ **Nog. dey:** gibi.
239. **tegi⁴⁰:** kadar (KT G 3, 3, 4, 4, 4, vd.). ~ **Nog. deyim:** kadar (NRS, 1963: 99).
240. **tegiül:** değil (Mainz 403a,b: (B) B 6). ~ **Nog. tuvil:** değil (NRS, 1963: 364).
241. **tegrük:** yuvarlak (veya dönen) (A 80/1). ~ **Nog. tögerek:** yuvarlak; çevre (NRS, 1963: 359).
242. **teyri:** gök; aziz (KT G 9, KT D 1, 11, vd.). ~ **Nog. tangiri:** Tanrı, Allah (NRS, 2018: 631).
243. **terıg:** derin; tabak (A 3/1). ~ **Nog. teren:** derin (NRS, 1963: 346).
244. **ters:** ters; güç, zor (E 38/2). ~ **Nog. teris:** ters; yanlış (NRS, 1963: 347).
245. **teve:** deve (IrkB 5, 46). ~ **Nog. tüye:** deve (NRS, 1963: 367).
246. **tl⁴¹:** muhbir; dil (T 32, 36, ŞU D 12, ŞU B 6; Mainz 403a,b:B). ~ **Nog. til:** dil (NRS, 1963: 350).

³⁶ Ağızlarda bu sözcük *tabaan/tamaan* biçiminde telaffuz edilir.

³⁷ ET *tarkınç* [<*tark-(i)nc*] sözcüğü ile NT *tarkav* [<*tark-a-v*] sözcüğünün anlamları ve kökleri aynı; türetiliş biçimleri farklıdır.

³⁸ Tekin sözcüğün uzun ünlülü olduğunu belirtir (1995: 90).

³⁹ Gabain *tAg* sözcüğünün Eski Türkçede “eşitlik, gibilik” bildirdiğini ve bir son çekim edatı olduğunu belirtir. Gabain, edatın çoğunlukla bir önceki sözcükten ayrı yazıldığını, nadiren önceki sözcüğe eklendiğini belirtir (1988: 105). Eski Türkçedeki *tAg* edatı NT’de çoğunlukla önceki sözcüğe eklenerek *-DAy*, *-DIy*, *-DOy* biçiminde kullanılmaktadır.

⁴⁰ Clauson *tegi* edatının *teg-* “değmek, ulaşmak” eylemine zarf-eylem eki getirilerek türetildiğini ve sözcüğün sonlarını *tegin* biçiminde söz sonu *-n* ile de kullanıldığını belirtir (ED: 477-478).

⁴¹ Clauson *tl* sözcüğüne “dil” anlamını vermiş ve sözcüğün dolaylı olarak “bilgilendirici, bilgi, özellikle gizli bilgi, konuşulan dil” anlamlarını da barındırdığını belirtmiştir (ED: 489).

247. **tırnak:** tırnak (IrkB 44, 44). ~ **Nog. turnak:** tırnak (NRS, 1963: 375).
248. **tilkü:** tilki (IrkB 46). ~ **Nog. tülki:** tilki (NRS, 1963: 370).
249. **tirig:** diri (KT G-D, KT K 9, HT VI/2; E 3/3, vd.). ~ **Nog. tiri:** diri, canlı (NRS, 1963: 352).
250. **toguru:** dosdoğru, doğrudan (ŞU G 5). ~ **Nog. tuvra/tuvru:** doğru (NRS, 1963: 364).
251. **tokuz:** dokuz (KT G 2, 3, KT D 14, KT K 6, 9, vd.). ~ **Nog. toguz:** dokuz (NRS, 1963: 354).
252. **tokuzunç:** dokuzuncu (KT K-D; ŞU B 3, vd.). ~ **Nog. toguzınşı:** dokuzuncu (NRS, 1963: 354).
253. **tonlug:** giyimli (KT D 29, BK D 23; IrkB 22, vd.). ~ **Nog. tonh:** kürklü (NRS, 1963: 357).
254. **tonsuz:** sırtı açıkta (olan) (KT D 26, BK D 21). ~ **Nog. tonsız:** kürksüz (NRS, 1963: 357).
255. **toğuz:** domuz (KÇ 18; E 98/3; IrkB 6, 6). ~ **Nog. doğuz:** domuz (NRS, 1963: 101).
256. **torug:** doru renkli at, doru (KT D 33, Su 7; A 80/3). ~ **Nog. tori:** kızıl (at) (NRS, 1963: 358).
257. **töpö:** başın üst bölümü; tepe (KT D 11, BK D 10). ~ **Nog. töbe:** tepe; yüce (NRS, 1963: 359).
258. **törö:** töre, yasa (KT D 3, 16, 16, 30, vd.). ~ **Nog. töre:** adalet; yasa (NRS, 1963: 361).
259. **tört:** dört (KT D 2, 2, KT G-B, BK K 9, 9, vd.). ~ **Nog. dört:** dört (NRS, 1963: 101).
260. **törtünç:** dördüncü (KT K 6, BK D 31, vd.). ~ **Nog. dörtinşi:** dördüncü (NRS, 1963: 102).
261. **tug:** tuğ, sancak (ŞU D 5, ŞU G 9, ŞU B 3, 6). ~ **Nog. tuv:** tuğ (NRS, 1963: 363).
262. **turña:** turna. (E 48/5; IrkB 61). ~ **Nog. turna:** turna (NRS, 1963: 366).
263. **tuş⁴²:** eşit, eş değer (ŞU G 1). ~ **Nog. tus:** yön; karşı taraf (NRS, 1963: 366).
264. **tutsık:** tutacak (KT G 4, 10, BK K 3, 8). ~ **Nog. tutkış⁴³:** tutacak, sap (NRS, 1963: 366).
265. **tuyug:** toynak (IrkB 5). ~ **Nog. tuyak:** toynak (NRS, 2018: 668).
266. **tü:** tüy. (**Kağda Yz:** IrkB 3). ~ **Nog. tük:** tüy; kıl (NRS, 1963: 369).
267. **tügünlüg:** düğümlü (T 54). ~ **Nog. tüyinli:** düğümlü (NRS, 1963: 369).
268. **türlüg:** türlü (Mainz 403a,b:(B) A 1, T II T 14: A2, vd.). ~ **Nog. türli:** türlü (NRS, 1963: 371).
269. **tütünçsüz:** dumansız (Or. 8212/78: (B) A 3). ~ **Nog. tütinsiz:** dumansız (NRS, 1963: 373).

⁴² Clauson ET *tuş* sözcüğünün temel olarak “eşit, eşdeğer” dolayısıyla “karşıt, karşı karşıya” anlamında olduğunu, çağdaş Türk dillerinde bu ve genişletilmiş bazı anlamlarla yaşadığını belirtir (ED: 558). Aydın, ŞU G 1’deki cümleye göre sözcüğü “iki ırmağın birleşme yerinde oluşan geniş ve derin havuz” şeklinde anlamlandırmayı daha uygun görür (2018b: 185).

⁴³ ET *tutsık* (<*tut-sık*) sözcüğü ile NT *tutkış* (<*tut-kış*) sözcüklerinin kökü aynı ancak ekleri farklıdır.

270. **uç:** uç; kanat; son; hedef (T 40, Ta B 5, 5, 5, 5, vd.). ~ **Nog. uş:** uç (NRS, 1963: 385).
271. **ulug:** ulu, yüce (KT D 28, 34, 34, 40, vd.). ~ **Nog. ullı:** ulu, büyük (NRS, 1963: 382).
272. **urug⁴⁴:** soy sop; tohum (KarB I, IV/6). ~ **Nog. uruk/urlık:** tohum (NRS, 1963: 384, 383).
273. **uruş:** savaş (O 10; E 99). ~ **Nog. urıs:** savaş, muharebe; dövüş (NRS, 1963: 384).
274. **us:** akıl (T 19). ~ **Nog. es⁴⁵:** bellek, akıl (NRS, 1963: 439).
275. **utuş:** uğur, yol (E 10/9). ~ **Nog. utıs:** kazanç; ikramiye (NRS, 1963: 385).
276. **uzun:** uzun (IrkB 42, 47, Mainz 403a,b: (B) A 1-2, vd.). ~ **Nog. uzın:** uzun (NRS, 1963: 380).
277. **üç:** üç (KT D 4, 18, BK D 15, 32, 34, vd.). ~ **Nog. üş:** üç (NRS, 1963: 392).
278. **üçegü:** üçü birlikte (T 21). ~ **Nog. üşev:** üç tane (NRS, 1963: 392).
279. **üçin:** için (KT G 9, 9, 9, KT D 3, 6, vd.). ~ **Nog. üşin:** için (NRS, 1963: 392).
280. **üçünç:** üçüncü (KT D 33, KT K 6, Ç 1, vd.). ~ **Nog. üşinşi:** üçüncü (NRS, 1963: 392).
281. **ülüg⁴⁶:** bölüm, pay (T 4, KT D 29, BK D 23, vd.). ~ **Nog. ülis:** pay, hisse (NRS, 1963: 389).
282. **üze:** üstte, yukarıda (KT D 1, 1, 10, 16, 17, vd.). ~ **Nog. üst⁴⁷:** üst, üzeri (NRS, 1963: 391).
283. **üzük:** kesik, yırtık (**Kağıda Yz:** IrkB 48). ~ **Nog. üzik:** yırtık, kopuk (NRS, 1963: 387).
284. **ya:** yay (Mainz 400: A 4). ~ **Nog. yay:** yay (NRS, 1963: 457).
285. **yadag:** yaya (BK D 32, BK G 1, T 4, KT D 28, vd.). ~ **Nog. yayav:** yaya (NRS, 1963: 474).
286. **yagı:** düşman (KT D 2, 9, 10, 14, 14, vd.). ~ **Nog. yav 2:** düşman (NRS, 1963: 453).
287. **yagıçı:** savaşçı (T 50; E 44/2). ~ **Nog. yavşı:** ara bulucu (NRS, 1963: 453).
288. **yaguk:** yakın (KT G 7, BK K 5). ~ **Nog. yovık:** yakın (NRS, 1963: 445).
289. **yakılıg:** taraflı (E 65/3). ~ **Nog. yaklı:** taraflı (NRS, 1963: 458).

⁴⁴ Clauson ET *urug* sözcüğünün aslında “tohum, çekirdek” anlamında olduğunu ancak anlamsal ilişkilerle sözcüğün “döl, soyundan gelen, klan” anlamlarını da taşıdığını belirtir (ED: 214).

⁴⁵ Eren, eski ve yeni Türk diyalektlerinde bulunan (Tkm es. - Nog es. - Kzk es. - Krg es. - Çuv as. vb.) “akıl” anlamına gelen *as/es/is* sözcüklerinin Batı Türklerinin dilinde yaşayan *us* sözcüğüyle ilişkili olmadığını belirtir (1999: 425). Eren bu görüşünün nedenini açıklamaz. Gülensoy, *us* sözcüğü maddesinde sözcüğün *ü-* “anlamak” kökünden türediğini belirtir. Ayrıca sözcüğün Türk lehçelerinde *es/üs/is* şeklinde de yaşadığını belirtir (2007: 971). ET sözcüklerdeki /u/ sesinin NT ve diğer ÇKTL’deki bazı sözcüklerde /a/, /e/, /i/ seslerine dönüşebildiği (ör: *boguz>bogaz, sınıkur>sunkar, yogan>yugan, bışur>pısır-*) düşünüldüğünde, ET *us* “akıl” sözcüğü ile NT *es* “akıl” sözcüğünün ilişkili olması mümkün görünmektedir.

⁴⁶ ET *ülüg* sözcüğü modern dönemde eş anlamlısı olan *ülüş* “pay, hisse” sözcüğünden daha nadir kullanılır (ED: 142). Sözcüklerde *üle-* “paylaştırmak” eylemine gelen eylemden ad türeten ekler farklıdır.

⁴⁷ Tekin (2003: 135) ve Gülensoy (2007: 997) Türk dillerindeki *üst* sözcüğünün ET *üz* “üst” sözcüğünden türediğini belirtir.

290. **yalyus/z**: yalnız (KÇ 23, E 16/1, E 68/17, vd.). ~ **Nog. yalgız**: yalnız (NRS, 1963: 460).
291. **yaraklıg**: silahlı (KT D 23, 32, BK D 19, T 54). ~ **Nog. yarak⁴⁸**: silah (NRS, 1963: 467).
292. **yarın II**: kürek kemiği, omuz (IrkB 40). ~ **Nog. yavırın**: omuz (NRS, 1963: 454).
293. **yartımlık⁴⁹**: ayrı, ayrılmış (Or. 8212/77: A 6). ~ **Nog. yartı**: yarı, yarım (NRS, 1963: 469).
294. **yaruk**: ışık (ŞU D 1, DU II 1; T-6/3; IrkB 26, vd.). ~ **Nog. yarık**: aydınlık (NRS, 1963: 469).
295. **yaş I**: göz yaşı; taze (KT K 11; IrkB 17, vd.). ~ **Nog. yas 3**: yaş, göz yaşı (NRS, 1963: 470).
296. **yaş II**: yaş, (ömür) (KT D 30, BK D 14, 24, vd.). ~ **Nog. yas 1**: yaş (ömür) (NRS, 1963: 469).
297. **yaşıl**: yeşil (IrkB 51, T II T 14: A 26-27). ~ **Nog. yasıl**: yeşil (NRS, 1963: 471).
298. **yavaş**: nazik, ılımlı (Or. 8212/77: A 3-4). ~ **Nog. yuvas**: sakin, halim (NRS, 1963: 444).
299. **yay**: yaz (BK B 3, BK D 39, ŞU D 8). ~ **Nog. yaz**: yaz (NRS, 1963: 455).
300. **yaylag**: yayla (Ta B 5, IrkB 62, 51, 56). ~ **Nog. yaylak**: yayla; yazlık (NRS, 1963: 457).
301. **yaz**: ilkbahar (BK G 2, KT K 8, BK D 31). ~ **Nog. yay 2**: bahar, ilkbahar (NRS, 1963: 457).
302. **yazuklug**: günahlı, kabahatli (ŞU D 2). ~ **Nog. yazık**: kabahat, suç; günah (NRS, 1963: 456).
303. **yegren**: kestane rengi (KÇ 15, 21; AÖ-2, vd.). ~ **Nog. yiyren**: kestane rengi (NRS, 2018: 237).
304. **yemçi**: yemci, azıkçı; mec. kısmeti, payı, ...veren (İl). ~ **Nog. yem⁵⁰**: yem (NRS, 1963: 106).
305. **yemiş**: meyve; mec. kısmetli, bahtlı (YT). ~ **Nog. yemis**: meyve; yemiş (NRS, 1963: 106).
306. **yègen**: yeğen (HT VII/3, Ar 1, Su 8, Ç 3, vd.). ~ **Nog. yiyen**: yeğen (NRS, 1963: 123).
307. **yègirmi**: yirmi (KT D 11, 15, 18, 28, 31, vd.). ~ **Nog. yırma**: yirmi (RNS, 1956:143).
308. **yègirminç**: yirminci (ŞU G 1, 11, U 179: B 3). ~ **Nog. yırmanşı**: yirminci (RNS, 1956:143).
309. **yèl**: yele (IrkB 16). ~ **Nog. yal**: yele (NRS, 1963: 458).
310. **yèr**: yer, yeryüzü (KT G 4, 4, 9, 9, vd.). ~ **Nog. yer**: toprak, arazi; dünya (NRS, 1963: 106).
311. **yèti**: yedi (KT D 11, 13, 13, 15, 30, vd.). ~ **Nog. yeti**: yedi (NRS, 1963: 107).
312. **yètinç**: yedinci (KT K 5, O 12, Ta D 7, vd.). ~ **Nog. yetinşi**: yedinci (NRS, 1963: 107).

⁴⁸ Sözcüğün +II addan ad türeten eki almış biçimi NT sözlüklerinde bulunmaz.

⁴⁹ Hapaks legomenon olan sözcük NT'de ve diğer Türk dillerinde bulunan *yartı* "yarı, yarım; yarıktık" sözcüğü ile ilişkili olmalıdır.

⁵⁰ Sözcüğün +şI addan ad türeten eki almış biçimi NT sözlüklerinde bulunmaz.

313. **yètmış:** yetmiş (KT D 12, BK D 11, Tes K 5, vd.)~**Nog. yetpis:** yetmiş (NRS, 1963: 108).
314. **yılıg:** sıcak, ılık; yumuşak mizaçlı (IrkB 2). ~ **Nog. yih:** sıcak, ılık (NRS, 1963: 128).
315. **yumşak:** yumuşak (KT G 5, 5, 6, BK K 4, vd.). ~ **Nog. yumsak:** yumuşak (NRS, 1963: 448).
316. **yilig:** ilik; kemik (YÇ I, YÇ II). ~ **Nog. yilik:** ilik (NRS, 1963: 123).
317. **yinçege:** ince. (**Moğolistan Y:** T 13, 13). ~ **Nog. yijişke:** ince (NRS, 1963: 124).
318. **yogun:** kalın (BK G 15, T 14). ~ **Nog. yuvan:** kalın (NRS, 1963: 444).
319. **yokaru/yügerü:** yukarı (T 25, BK D 2, 10, vd.). ~ **Nog. yogari:** yukarı (RNS, 1956: 66).
320. **yolagçı:** öncü birlik (?) (BK G-D). ~ **Nog. yolavşı:** yolcu (NRS, 1963: 124).
321. **yoh:** kez, defa (KT D 15, KT K 4, BK D 13, vd.). ~ **Nog. yol 2:** kez, sefer (NRS, 1963: 124).
322. **yultuz:** yıldız (U 5: (B1. II) A 8-9, B 7-8, vd.). ~ **Nog. yuldız:** yıldız (NRS, 1963: 447).
323. **yumuş:** elçi; iş, hizmet. (E 152/1). ~ **Nog. yumıs:** iş, yumuş (NRS, 2018: 799).
324. **yuyka:** ince, yoğunluğu az (T 13, 13, KarB II/7). ~ **Nog. yuka:** ince (NRS, 1963: 447).

2. 2. Eylemler

1. **aç- I:** açmak (T 28, Ç 4). ~ **Nog. aş-:** açmak (NRS, 1963: 54).
2. **aç- II⁵¹:** acıkmak (BK K 6). ~ **Nog. aşık-:** acıkmak (NRS, 1963: 55).
3. **adır-:** ayırmak; öldürmek (E 28/8; K-11). ~ **Nog. ayır-:** ayırmak (NRS, 1963: 31).
4. **adrl-:** ayrılmak (BK G 7, T 2, O 12, İA-a 1, vd.). ~ **Nog. ayrıl-:** ayrılmak (NRS, 1963: 32).
5. **agri-:** hastalanmak (BK G 9, YU 1). ~ **Nog. avır-:** hastalanmak, ağrımak (NRS, 1963: 24).
6. **akıt-/akız-⁵²:** akın ettirmek; akıtmak (KT K 8, T 35, Tes K 3, Ta D 2).~ **Nog. agıst-:** akıtmak, boşaltmak (NRS, 1963: 26).
7. **ahıt-:** yakalatmak; aldirtmak (E 28/6). ~ **Nog. aldirt-⁵³:** aldirtmak; getirtmek (NRS, 1963: 38).
8. **ar-:** yorulmak, bitap düşmek (T-5/1). ~ **Nog. arn-:** yorulmak, bitmek (NRS, 1963: 48).
9. **aş-:** aşmak, geçmek (KT D 17, BK D 15, vd.). ~ **Nog. as-:** aşmak, geçmek (NRS, 1963: 50).
10. **atan-:** atanmak; denmek(Ta G 6, Ta B 1, vd.). ~ **Nog. atal-⁵⁴:** adlandırılmak (NRS, 1963: 52).

⁵¹ Clauson (ED: 19) ve Tekin (1995: 90) *aç- II* sözcüğünün ünlüsünü uzun olarak belirtir.

⁵² Aynı anlamı taşıyan ET *akıt-* ve *akız-* sözcükleri *-(i)t-* , *-(i)z-* olmak üzere farklı ettirgen çatı ekleriyle türetilmiş sözcüklerdir. NT *agıst-* sözcüğü *-(i)st-* ettirgen çatı ekiyle türetilmiştir.

⁵³ *aldirt-* sözcüğüne *-dir-* ve *-t-* ettirgenlik ekleri getirilerek sözcüğün geçişlilik derecesi artırılmıştır.

11. **atlat-**: ata bindirmek (T 25). ~ **Nog. atlandır-⁵⁵**: ata bindirmek (NRS, 1963: 53).
12. **avla-**: avlamak (KÇ 9). ~ **Nog. avla-**: avlamak (NRS, 1963: 22).
13. **ba-**: bağlamak (T 27; IrkB 14, 14, 18, 33, vd.). ~ **Nog. bavlavla-⁵⁶**: bağlamak (NRS, 1963: 64).
14. **ban-**: bağlanmak (E 3/2, E 10/5). ~ **Nog. bavlavlan-**: bağlanmak (NRS, 1963: 64).
15. **basın-**: baskın yemek, yenilmek (T 39; IrkB 46). ~ **Nog. basıl-**: basılmak (NRS, 1963: 73).
16. **başla-**: baş olmak, önder olmak (E 45/4; E 32/12; Or. 8212/77: A 3). ~ **Nog. basla-**: başlamak (NRS, 1963: 72).
17. **başlan-**: başlanmak (MIK III 35a+b, U 175, vd.). ~ **Nog. baslan-**: başlanmak (NRS, 1963: 72).
18. **bed(i)ze-**: bezemek, süslemek (İA-ö 2, İA-ö 3; A 43, A 44). **beze-**: süslemek (NRS, 1963: 75).
19. **bedizet-**: süsletmek (KÇ 24, KT G 11, A78, vd.). ~ **Nog. bezeklet-**: süsletmek (NRS, 1963: 75).
20. **bedizle-**: süslemek (IrkB 28). ~ **Nog. bezekle-**: süslemek (NRS, 1963: 75).
21. **bér-**: vermek (KT D 1, 1, 8, 25, BK D 21, vd.). ~ **Nog. ber-**: vermek (NRS, 1963: 78).
22. **biç-/biç:** biçmek, kesmek (BK G 12; IrkB 37). ~ **Nog. piş-**: biçmek (NRS, 1963: 269).
23. **bışur-**: pişirmek (U 179: A 2). ~ **Nog. pisir-**: pişirmek (NRS, 1963: 268).
24. **bin-**: binmek (KT D 32, 33, 33, 36, 37, vd.). ~ **Nog. min-**: binmek (NRS, 1963: 224).
25. **bintür-**: bindirmek (T 25). ~ **Nog. mindir-**: bindirmek (NRS, 1963: 223).
26. **biş-**: pişmek, olgunlaşmak (IrkB 53). ~ **Nog. pis-**: pişmek (NRS, 1963: 269).
27. **boşun-**: kurtulmak, serbest kalmak (ŞU D 7). ~ **Nog. bosan-**: boşanmak (NRS, 1963: 85).
28. **buluş-**: birlikte bulmak (U 5: (B1.II) B 4-5). ~ **Nog. bolıs-**: yardımlaşmak (NRS, 1963: 84).
29. **buşad-**: bunalmak (T 26). ~ **Nog. muşay-**: üzgün olmak (NRS, 1963: 228).
30. **buzagula-**: buzağılamak (IrkB 41). ~ **Nog. buzavla-**: buzağılamak (NRS, 1963: 89).
31. **egir-**: kuşatmak (KT K 6, 7, BK D 31, E 43/3). ~ **Nog. iyir-**: eğirmek (NRS, 1963: 117).
32. **esne-**: esnemek (IrkB 10). ~ **Nog. esine-**: esnemek (NRS, 1963: 441).
33. **esre-**: beslemek, büyütme (E 50/2). ~ **Nog. asıra-**: beslemek, büyütme (NRS, 1963: 51).

⁵⁴ ET *atan-* sözcüğü *-n-*; NT *atal-* sözcüğü ise *-l-* edilgen çatı ekiyle türetilmiştir.

⁵⁵ ET *atlat-* sözcüğü *<at+la-t-* biçiminde, NT *atlandır-* sözcüğü *<at+la-n-dır-* biçiminde türetilmiştir.

⁵⁶ Clauson (ED: 314-315) ve Gülensoy (2007: 104) *bağla-* sözcüğünün *ba-* eyleminden *ba-ğ+la-* biçiminde türetildiğini belirtir. Bu durum NT *bavlavla-* sözcüğü için de geçerlidir.

34. **ewir-**: çevirmek, döndürmek. (BK D 25, T 26, 28). ~ **Nog. üyir-**: çevirmek (NRS, 1963: 388).
35. **ewle-**: evlendirmek (Su 6; E 68/6). ~ **Nog. üylen-**: evlenmek (NRS, 1963: 388).
36. **êşid-/êçid-**: işitmek (KT G 2, T 12, 17, 22, 23, vd.). ~ **Nog. esit-**: işitmek (NRS, 1963: 441).
37. **êt-**: düzenlemek; etmek (KT D 21, 21, BK D 17, 18, vd.). ~ **Nog. et-**: etmek (NRS, 1963: 443).
38. **iç-**: içmek (E 82; IrkB 17). ~ **Nog. iş-**: içmek (NRS, 1963: 122).
39. **kaç-**: kaçmak; at koşturmak (O 9; YU 1, Ö I 1). ~ **Nog. kaş-**: kaçmak (NRS, 1963: 156).
40. **kalı⁵⁷**: havaya yükselmek (IrkB 35, 44). ~ **Nog. kalk-**: su yüzüne çıkmak; yükselmek (NRS, 1963: 141).
41. **karı-**: yaşlanmak (KÇ 3). ~ **Nog. kartay⁵⁸**: yaşlanmak (NRS, 1963: 151).
42. **katıgılan-**: katılaştırmak (Su 9; E 10/7, vd.). ~ **Nog. katıvılan-**: katı olmak (NRS, 1963: 156).
43. **kawış-**: kavuşmak (T 12, 20, 21, ŞU D 11, vd.). ~ **Nog. kavıs-**: kavuşmak (NRS, 2018: 263).
44. **kay-**: geri dönmek. (E 28/2). ~ **Nog. kayt-**: geri dönmek (NRS, 1963: 139).
45. **kaz-**: kazmak (A 80/4). ~ **Nog. kazı-**: kazmak (NRS, 1963: 136).
46. **kazgan-**: kazanmak (BK D 13, 18, 22, vd.). ~ **Nog. kazan-**: kazanmak (NRS, 1963: 135).
47. **keç-**: geçmek (BK D 26, 27, T 25, 38, 44, vd.). ~ **Nog. keş-**: geçmek (NRS, 1963: 165).
48. **keçür-**: geçirmek (ırmak, göl vs.) (ŞU G 12). ~ **Nog. keşir-**: geçirmek (NRS, 1963: 165).
49. **kelür-**: getirmek (BK G 11, 12, 15, T 36, vd.). ~ **Nog. keltir-**: getirmek (NRS, 1963: 159).
50. **kıd-**: kıymak, öldürmek (KT G 6, BK K 4). ~ **Nog. kıy-**: kıymak, kesmek (NRS, 1963: 198).
51. **kılıçla-**: kılıçla kesmek (KT K 5). ~ **Nog. kılışla-**: kılıçlamak (NRS, 1963: 200).
52. **kışla-**: kışlamak (BK D 31, KT K 8, ŞU D 7). ~ **Nog. kışla-**: kışı geçirmek (NRS, 1963: 203).
53. **kigür⁵⁹**: girdirmek (KÇ 20, KT D 23, BK D 19). ~ **Nog. kirgiz-**: girdirmek (NRS, 1963: 166).
54. **kışe-**: kösteklemek (IrkB 39). ~ **Nog. kisenle-**: zincirlemek, kösteklemek (NRS, 1963: 167).

⁵⁷ ET *kalı*- sözcüğü ile günümüz Türk dillerinde bulunan *kalk-/kalık-/kalkı-* sözcükleri arasındaki ilişki şüphelidir. Şayet ilişkili ise *-k-* eylemden eylem türeten ekle türetilen *kork-* “korkmak” < *korı-* “korumak” ve *basık-* “bastırmak” < *bas-* “basmak” sözcüklerine benzer bir morfolojik durum olmalıdır. Gülensoy, hem *kalk-* “yukarı doğru yükselmek” sözcüğünün hem de *kalkı-* “sıçramak, hoplamak” sözcüğünün ET *kalı-* “yükselmek” eyleminden türediğini belirtir (2007: 455).

⁵⁸ Gülensoy, *kart* “yaşlı” sözcüğünün *karı-* “yaşlanmak” eylemine eylemden ad türeten *-t* eki getirilerek oluştuğunu belirtir (2007: 471). Öner’in (2013: 60) ve Buran (vd.)’in (2014: 56) ÇKTL’de *+ay-* addan eylem türeten ekine verdiği örnekler arasında *kartay-* “yaşlanmak” sözcüğü bulunmaktadır. Dolayısıyla NT *kartay-* sözcüğü ET *karı-* eyleminden türemiştir.

⁵⁹ Clauson ET *kigür-* sözcüğünün kökünün *kir-* eylemi olduğunu ve sözcüğün Türk dillerinde *kirgiz-*, *girdir-* biçimlerinde yaşadığını belirtir (ED: 712).

55. **kit-/két-:** gitmek (E 15/2; Or. 8212/1692: (A) Sağ 6). ~ **Nog. ket-:** gitmek (NRS, 1963: 164).
56. **kod-:** koymak (BK G 12, T 2, 3, ŞU D 2, 6, vd.). ~ **Nog. kuy-:** koymak (NRS: 191).
57. **kontur-:** yerleştirmek (BK D 4, 17, 18, vd.). ~ **Nog. kondır-:** kondurmak (NRS, 1963: 172).
58. **korkun-:** korkmak, çekinmek (KarB I, IV/7). ~ **Nog. korkın-:** korkmak (NRS, 1963: 173).
59. **köç-:** göçmek (Ta B 4). ~ **Nog. köş-:** göçmek (NRS, 1963: 183).
60. **köçür-:** göçürtmek, göç ettirmek (IrkB 34). ~ **Nog. köşir-:** göçürmek (NRS, 1963: 183).
61. **körüş-:** görüşmek (IrkB 15). ~ **Nog. köris-:** görüşmek (NRS, 1963: 180).
62. **kötür-:** kaldırmak (KT D 11, 25, BK D 10, 21). ~ **Nog. köter-:** kaldırmak (NRS, 1963: 182).
63. **közed-:** gözetmek (KT B). ~ **Nog. küzet-:** gözetmek; korumak (NRS, 1963: 191).
64. **kulunla-:** (at) yavrulamak (IrkB 5). ~ **Nog. kulınla-:** tay doğurmak (NRS, 1963: 187).
65. **kuwra-:** bir araya gelmek (KÇ 27; Bö ö 4). ~ **Nog. kura-:** toplamak (NRS, 1963: 187).
66. **kuwrat-:** toplamak, derlemek (ŞU K 5). ~ **Nog. kurat-:** toplatmak (NRS, 1963: 188).
67. **müyre-:** böğürmek (IrkB 60). ~ **Nog. müjire-:** böğürmek (NRS, 1963: 229).
68. **odgur-⁶⁰:** uyandırmak (IrkB 20). ~ **Nog. uyat-:** uyandırmak (NRS, 1963: 386).
69. **okı-⁶¹:** çağırarak, davet etmek (BK D 28). ~ **Nog. oku-:** davet etmek, okumak (NRS, 1963: 244).
70. **olor-:** oturmak (T 18, KT D 1, 5, vd.). ~ **Nog. oltur-:** oturmak; yerleşmek (NRS, 1963: 245).
71. **olort-:** oturtmak (KT D 26, KÇ 24, Bi I 2, vd.). ~ **Nog. olurt-:** oturtmak (NRS, 1963: 245).
72. **öçeş-:** kavga etmek, çekişmek (U5:(B1.II) A2-3). ~ **Nog. öses-:** inatlaşmak; kavga etmek (NRS, 2018: 507).
73. **ögleş-⁶²:** birlikte karar vermek; anlaşmak (T 20, 20). ~ **Nog. oylas-:** düşünmek, değerlendirmek (NRS, 1963: 242).
74. **ökün-:** pişman olmak (KT D 23, 40, vd.). ~ **Nog. ökin-:** pişman olmak (NRS, 1963: 257).

⁶⁰ Clauson *odgur-* “uyandırmak” sözcüğünün Kıpçak Türkçesinde *oyğat-/oyat-* biçiminde kullanıldığını belirtir (ED: 48). Sözcükler farklı ettirgen çatı ekleriyle türetilmiştir.

⁶¹ ET *okı-* sözcüğünün asıl anlamı “yüksek sesle çağırarak”tır. Daha sonra sözcük “çağırarak, sesli olarak okumak”, son olarak da günümüzdeki biçimiyle “okumak” anlamını kazanmıştır (ED: 79).

⁶² ET *ögleş-* sözcüğü ile NT *oylas-* sözcüğü semantik olarak birbiriyle örtüşmektedir. Ancak bu iki sözcüğün köklerinin ortak olması biraz şüphelidir. ET *ögleş-* sözcüğü *ög* “akıl” < *ö-* “düşünmek” kökünden türemiştir. NT *oylas-* sözcüğü *oy* “düşünce” sözcüğünden türemiştir. V. Türk, Türk lehçelerindeki *oy* “düşünce” sözcüğünün Arapçadan alıntı olduğunu ve *rey* sözcüğünün karşılığı olarak *oy ver-* “düşünceyi açığa vurmak” anlamında kullanıldığını belirtir (2006: 6). Ergönenc ise ET *ög* “düşünce, akıl” sözcüğü ile NT *oy* “düşünce” sözcüğünü ortak olarak değerlendirmiştir (2007: 163). ET ile NT arasındaki ses denkliliklerini incelediğimizde bu iki sözcüğün ortak olması muhtemeldir.

75. **ölür-**: öldürmek (KT K 1, T 10, 10, 21, 30, vd.). ~ **Nog. öltir-**: öldürmek (NRS, 1963: 258).
76. **övkeler-**: öfkelenmek, kızmak (IrkB 58). ~ **Nog. öpkele-**: alınmak, üzülme (NRS, 1963: 260).
77. **saç-**: saçmak, dağıtmak (IrkB 20). ~ **Nog. şaş-**: saçmak, dağıtmak (NRS, 1963: 408).
78. **sanç-**: mızraklamak (KT K 2, 5, 5, vd.). ~ **Nog. şansı-**: sokmak, saplamak (NRS, 1963: 404).
79. **seçlin-**: seçilip ayrılmak (E 43/2; A 88/2). ~ **Nog. şeşil-**: çözülmek; ayrılmak (NRS, 1963: 411).
80. **semrit-**: semirtmek (IrkB 16). ~ **Nog. semirt-**: semirtmek (NRS, 1963: 294).
81. **sew-**: sevmek. (**Kağıda Yz:** IrkB 3). ~ **Nog. süy-**: sevmek (NRS, 1963: 314).
82. **sewin-**: sevinmek. (BK D 2, 41, IrkB 30, 31, vd.). ~ **Nog. süyin-**: sevinmek (NRS, 1963: 314).
83. **sokuş-**: karşılaşmak; çarpışmak. (IrkB 2, 6, 27, vd.). ~ **Nog. sok-**: vurmak (NRS, 1963: 300).
84. **sökür-**: diz çöktürmek (KT D 2, 15, 18, vd.). ~ **Nog. şöktir-⁶³**: çöktürmek (NRS, 1963: 416).
85. **sözle-**: söylemek (Adrianov/3; U 179: A 4). ~ **Nog. söyle-**: söylemek (NRS, 1963: 306).
86. **sözleş-**: sözleşmek, konuşmak (BK D 21, KT D 26; A 11). ~ **Nog. söyles-**: konuşmak (NRS, 1963: 307).
87. **sözlet-**: söyletmek (Adrianov/3; A 11). ~ **Nog. söylet-**: söyletmek (NRS, 1963: 307).
88. **şaş-**: ayrılmak, çözülmek (ŞU G 9). ~ **Nog. şeş-**: çözmek; ayırmak (NRS, 1963: 412).
89. **şaşurt-**: karıştırmak, şaşırtmak (Aç I 1). ~ **Nog. sastır-**: karışıklığa neden olmak (NRS, 1963: 289).
90. **tap-**: itaat etmek (Su 9; E 13/1, E 13/3, E 13/4, vd.). ~ **Nog. tab-**: tapmak (NRS, 1963: 324).
91. **tartış-**: karşılıklı yağmalamak (KarB I, IV/9). ~ **Nog. tartıs-**: çekişmek (NRS, 1963: 336).
92. **taş-**: artmak, çoğalmak (E 28/7). ~ **Nog. tası-**: taşmak (NRS, 1963: 339).
93. **teg-**: değmek; saldırmak, (T 11, 11, KT D 32, 32, vd.). ~ **Nog. tiy-**: değmek (NRS, 1963: 350).
94. **terit-**: terletmek (IrkB 50). ~ **Nog. terlet-**: terletmek (NRS, 1963: 347).
95. **té-**: demek, söylemek (T 5, 15, 30, 30, vd.). ~ **Nog. de-**: demek, söylemek (NRS, 1963: 99).
96. **tér-**: toplamak (KT G 10, KT D 12, BK K 8, vd.). ~ **Nog. teri-**: toplamak (NRS, 1963: 347).
97. **téril-**: toplanmak, derlenmek (BK D 11, 29, vd.). ~ **Nog. teril-**: toplanmak (NRS, 1963: 347).

⁶³ ET *sökür-* sözcüğü *-(ü)r-* ettirgen çatı ekiyle, NT *şöktir-* sözcüğü *-tir-* ettirgen çatı ekiyle türetilmiştir.

98. **ttn-⁶⁴**: parçalanmak, yolunmak (IrkB 44). ~ **Nog. tüt-**: ditmek (NRS, 1963: 373).
99. **tirgür-**: diriltmek (KT D 29, BK D 23). ~ **Nog. tirilt-**: diriltmek (NRS, 1963: 352).
100. **tod-**: doymak (KT G 8, BK K 6). ~ **Nog. toy-**: doymak (NRS, 1963: 354).
101. **toptar-**: yıkmak, devirmek (Ta D 8). ~ **Nog. töp̄ter-**: devirmek, altını üste getirmek (NRS, 1963: 361).
102. **töküt-**: döktürmek (T 52). ~ **Nog. töktir-**: döktürmek (NRS, 1963: 360).
103. **tug-**: doğmak (E 9/2, E 29/1, E 68/10; IrkB 26, vd.). ~ **Nog. tuv-**: doğmak (NRS, 1963: 364).
104. **tugur-**: (güneş) doğmak (ŞU D 1; Ot. Ry. 8130: A 2). ~ **Nog. tuvdır-**: doğurmak (NRS, 1963: 364).
105. **turgur-**: kaldırmak (ŞU D 2; IrkB 20). ~ **Nog. turğız-**: kaldırmak (NRS, 1963: 365).
106. **tutul-**: tutulmak, ele geçirilmek (Tes B 4). ~ **Nog. tutıl-**: tutulmak (NRS, 1963: 367).
107. **tutun-**: tutunmak (T 25). ~ **Nog. tutın-**: tutunmak (NRS, 1963: 367).
108. **tutuz-⁶⁵**: tutturmak (KT D 38). ~ **Nog. tutgız-**: tutturmak (NRS, 1963: 367).
109. **tüg-**: düğümlemek (IrkB 50). ~ **Nog. tüy-**: bağlamak (NRS, 1963: 369).
110. **tüş-**: düşmek, inmek (T 16, 30, ŞU G 2, 5, 7, vd.). ~ **Nog. tüs-**: düşmek (NRS, 1963: 372).
111. **tüşür-**: indirmek (T 27; E 48/6). ~ **Nog. tüsir-**: düşürmek, indirmek (NRS, 1963: 370).
112. **tüzül-**: düzeltmek, iyi duruma getirmek (KT G 5, BK K 3). ~ **Nog. tüzel-**: düzelmek (NRS, 1963: 368).
113. **uç-**: uçmak, ölmek (KT D 16, 30, BK D 13, 14, vd.). ~ **Nog. uş-**: uçmak (NRS, 1963: 385).
114. **udı-⁶⁶**: uyumak (T 51). ~ **Nog. uyu-**: koyulaşmak, tutmak (yoğurt); uyuşmak (NRS, 1963: 382).
115. **umt-**: unutmak (Or. 8212/78: (A) A 9-10). ~ **Nog. umut-**: unutmak (NRS, 1963: 382).
116. **urtur-**: vurdurmak (KT G 12, 12, Ar 3, vd.). ~ **Nog. urdur-**: vurdurmak (NRS, 1963: 381).
117. **utuz-⁶⁷**: kaybetmek (IrkB 29). ~ **Nog. uttur-**: kaybetmek (NRS, 1963: 384).
118. **ürküt-**: ürkütme (IrkB 21). ~ **Nog. ürkit-**: ürkütme, korkutmak (NRS, 1963: 390).

⁶⁴ Clauson ET *ttn*- sözcüğünün kökünün *tıt*- “parçalamak” eylemi olduğunu belirtir (ED: 458).

⁶⁵ ET *tutuz*- sözcüğü *-(u)z-* ettirgen çatı ekiyle, NT *tutgız*- sözcüğü *-gız-* ettirgen çatı ekiyle türetilmiştir.

⁶⁶ Clauson *udı*- sözcüğünün esas olarak “uyumak” anlamını karşıladığını ancak sözcüğün “(kan, süt vb.) pıhtılaşmak, kesilmek, koyulaşmak; uyuşmak; ihmalkâr olmak, uyuşuk olmak” gibi birçok mecazî anlamı da karşıladığını belirtir (ED: 42-43).

⁶⁷ ET *utuz*- sözcüğü *-(u)z-* ettirgen çatı ekiyle, NT *uttur*- sözcüğü *-tır-* ettirgen çatı ekiyle türetilmiştir.

119. **ütle-**: öğüt vermek (O 11, 11). ~ **Nog. ögitle-**: öğütlemek (NRS, 1963: 255).
120. **yag-**: yağmak (IrkB 53, 53). ~ **Nog. yav-**: yağmak (NRS, 1963: 453).
121. **yagıla-**: savaşmak (45/4). ~ **Nog. yavla-**: düşmanca davranmak (NRS, 1963: 453).
122. **yagıt-/yagıd-**: düşmanlaşmak (KÇ 5, 18, ŞU G 4). ~ **Nog. yavlas-⁶⁸**: düşmanlaşmak (NRS, 1963: 453).
123. **yagrı-**: (atın sırtı) yara olmak (IrkB 16). ~ **Nog. yavrı-**: yara olmak (atın sırtında) (NRS, 1963: 454).
124. **yagut-**: yaklaştırmak (KT G 5, BK K 4). ~ **Nog. yovıt-**: yaklaştırmak (NRS, 1963: 446).
125. **yakala-**: sınırı tutmak (ŞU D 8, ŞU G 2). ~ **Nog. yakla-**: tutmak (NRS, 1963: 458).
126. **yalga-**: yalamak (IrkB 13). ~ **Nog. yala-**: yalamak (NRS, 1963: 459).
127. **yalk-**: bıkmak(Mainz 403a,b:(B) A 3, 12). ~ **Nog. yalhk-**: sıkılmak; üzülme(NRS,1963: 461).
128. **yalvar-**: yalvarmak (IrkB 19, 54, Or. 8212/1692: A). ~ **Nog. yalbar-**: yalvarmak (NRS, 1963: 459).
129. **yamaş-**: eklenmek (Ta D 6). ~ **Nog. yamas-**: yamamak, lehimlemek (NRS, 1963: 463).
130. **yağra-**: ses çıkarmak (IrkB 22). ~ **Nog. yağıra-**: ötmek; çınlamak; yankılanmak (NRS, 1963: 465).
131. **yé-**: yemek (T 8, T 8; IrkB 37, 46, 46, vd.). ~ **Nog. ye-**: yemek (NRS, 1963: 104).
132. **yèrlen-**: yerleşmek, yurt tutmak (42/5). ~ **Nog. yerles-**: yerleşmek (NRS, 1963: 107).
133. **yét-**: yetişmek, ulaşmak (ŞU D 1, 3, ŞU G 8; vd.). ~ **Nog. yet- 4**: yetişmek (NRS, 1963: 108).
134. **yıg-**: bir araya toplamak (T 43, O 1, O 9). ~ **Nog. yıy-**: toplamak, yağmak (NRS, 1963: 127).
135. **yıgla-**: ağlamak (A 79/2). ~ **Nog. yıla-**: ağlamak (NRS, 1963: 128).
136. **yıril-/yirıl-**: ayrılmak (E 24/7, E 28/1, E 41/6). ~ **Nog. yıril-**: yırtılmak (NRS, 1963: 130).
137. **yoluk-**: karşılaşmak (ŞU G 1). ~ **Nog. yolhk-**: karşılaşmak; buluşmak (NRS, 1963: 125).
138. **yori-**: yürümek (BK D 10, 27, T 29, vd.). ~ **Nog. yurı-**: gitmek, yürütmek (RNS, 1956: 685).
139. **yorit-**: yürütmek (KT G 4, BK K 3, 4, T 25, vd.). ~ **Nog. yurıt-**: yürütmek (NRS, 1963: 451).
140. **yul-**: yolmak; koparmak (IrkB 8, 8). ~ **Nog. yulk-**: yolmak, koparmak (NRS, 1963: 448).

⁶⁸ Aynı anlamı karşılayan ET *yagıt-* sözcüğü *yagıt+*- biçiminde, NT *yavlas-* sözcüğü *yav+la-s-* biçiminde türetilmiştir.

141. **yügür-**: koşmak; akmak (T 52; IrkB 15, 16, vd.). ~ **Nog. yüvir-**: koşmak (NRS, 1963: 445).

3. Fonetik ve morfolojik olarak değişmeyen sözcükler

3. 1. Ad soylu sözcükler

1. **ak**: ak, beyaz (KT D 35, 36, 40, KT K 5, 6, vd.). ~ **Nog. ak**: beyaz (NRS, 1963: 32).
2. **ala**: ala, karışık renkli (IrkB 2). ~ **Nog. ala**: ala; benekli (NRS, 1963: 36).
3. **alp**: alp, kahraman (KT D 3, 3, 40, vd.) ~ **Nog. alp/ahp**: alp, kahraman (NRS, 2018: 67, 71).
4. **altı**: altı (KT D 31, 31, 34, KT K 5, BK D 1, vd.). ~ **Nog. altı**: altı (NRS, 1963: 39).
5. **ana**: anne, ana (T-3/3; A 46). ~ **Nog. ana**: anne (NRS, 1963: 42).
6. **ara**: arasında (KT D 1, 2, BK D 2, 4, T 54, vd.). ~ **Nog. ara**: ara, mesafe (NRS, 1963: 44).
7. **arka**: arka, sırt (KÇ 21, HT XXI). ~ **Nog. arka**: arka (NRS, 1963: 46).
8. **arkar**⁶⁹: dişi dağ keçisi (ŞU G 1). ~ **Nog. arkar**: dağ keçisi; yabanî koyun (NRS, 2018: 84).
9. **arşlan**: arşlan (E 44/6, E 44/6; Or. 8212/78: (C-D) A1). ~ **Nog. arşlan**: arşlan (NRS, 1963: 46).
10. **art**: art, arka (E 41/10; IrkB 6, Or. 8212/78: (B) A 5). ~ **Nog. art**: arka (NRS, 1963: 47).
11. **as**⁷⁰: kakım (hayvan) (E 98/6, E 123). ~ **Nog. as**: kakım, gelincik (hayvan) (NRS, 2018: 92).
12. **at I'**: ad, isim, unvan. (KT D 20, 31, KT D 25, vd.). ~ **Nog. at 1**: ad, isim (NRS, 1963: 51).
13. **at II**: at (binek hayvan) (KT D 32, 33, 33, 33, vd.). ~ **Nog. at 2**: at (hayvan) (NRS, 1963: 52).
14. **ata**: baba (E 104/8, Adrianov/2; T-2/6, T-10/5, T-3/3). ~ **Nog. ata**: baba (NRS, 1963: 52).
15. **ataman**: kişi unvanı (BK G 14). ~ **Nog. ataman**: erkek, ataman (NRS, 1963: 52).
16. **ay**: ay (dünyanın uydusu) (KT K-D, KT K-D, BK G 10, vd.). ~ **Nog. ay**: ay (NRS, 1963: 27).
17. **ayak**: kap kacak (IrkB 42, 42, 42). ~ **Nog. ayak 2**: kase, tas (NRS, 1963: 57).
18. **az**: az, fazla değil (KT G 10, KT D 29, 40, BK K 7, vd.). ~ **Nog. az**: az (NRS, 1963: 27).
19. **bakır**: bakır; para (E 79, E 26/7). ~ **Nog. bakır**: bakır (NRS, 1963: 67).

⁶⁹ ET'de *arkar* sözcüğü Şine Usu yazıtında bir yer adında *arkar başı* "İrtiş Irmağı'nın başka bir ırmak ile birleşme yeri" olarak geçer (Aydın, 2016: 15). Kaşgarlı DLT'de *arkar* sözcüğüyle ilgili "boynuzundan bıçak sapı yapılan dağ keçisi" bilgisini verir (Ercilasun vd. 2015: 58). Bu hayvan Moğolca-Türkçe sözlükte *argali* olarak bulunur ve sözlükte "Asya dağlarında yaşayan çok büyük, boynuzlu bir çeşit yaban koyunu, dağ koyunu" olarak tanımlanmıştır (Lessing 2003: 83). Clauson Moğolcadaki *argali* sözcüğünün Türkçeden ödünçleme olduğunu belirtir (ED: 216).

⁷⁰ Tepsey VIII (E 123) yazıtında sözcük *az* biçiminde yazılmıştır. Clauson sözcüğün asıl şeklinin *as* olduğunu, *az* yazımının alternatif biçim olduğunu ve sözcükte uzun ünlü ile ötümsüz sones ünsüzünün birleşiminin sıradışı olduğunu belirtir (ED: 240). Aydın, sözcükteki yazım farklılığının yazıcının hatasıyla ortaya çıktığını düşünür (2016: 17).

⁷¹ Clauson (ED: 32) ve Tekin (1995: 90) sözcüğün uzun ünlülü olduğunu belirtir.

20. **bal:** bal (ŞT). ~ **Nog. bal:** bal (NRS, 1963: 68).
21. **bar:** var, mevcut (KT G 9, 11, KT D 29, 29, BK K 7, vd.). ~ **Nog. bar:** var (NRS, 1963: 70).
22. **bars:** bars, leopar (E 10/9, E 14/1, E 17/1, E 28/4, vd.). ~ **Nog. bars:** pars (RNS, 1956:35).
23. **bay:** zengin (KT G 10, BK D 14, 23, E 17/1, vd.). ~ **Nog. bay:** zengin; koca (NRS, 1963: 66).
24. **bek⁷²:** sağlam (Ar 1). ~ **Nog. bek:** sağlam; pek (NRS, 1963: 75).
25. **berk:** sağlam, dayanıklı (Adrianov/2, 2). ~ **Nog. berk:** güçlü, sağlam (NRS, 1963: 75).
26. **bir:** bir (KT G 6, 8, KT D 32, 33, 36, vd.). ~ **Nog. bir:** bir, tek (NRS, 1963: 81).
27. **biz:** birinci çokluk kişi zamiri. (KT D 20, T 8, 13, 16, vd.). ~ **Nog. biz:** biz (NRS, 1963: 79).
28. **boz:** boz, gri. (KT D 32, 33, 37, 37, KÇ 4, vd.). ~ **Nog. boz:** boz, gri (NRS, 1963: 83).
29. **böri:** kurt (KT D 12, BK D 11; Ç, DU I 2; E 11/10, vd.). ~ **Nog. böri:** kurt (NRS, 1963: 87).
30. **bulgak:** karışıklık (E 15/1). ~ **Nog. bulgak:** karışık (NRS, 1963: 90).
31. **bulht:** bulut (IrkB 52, 52, 53, 53). ~ **Nog. bulht:** bulut (NRS, 1963: 90).
32. **er:** asker, adam, erkek. (KT D 12, 13, 13, 31, 39, vd.). ~ **Nog. er:** erkek, er (NRS, 1963: 437).
33. **erk:** güç, kudret (E 29/4, E 98/1; A 7/2, A 7/1, vd.). ~ **Nog. erk:** irade (NRS, 1963: 438).
34. **erksiz:** güçsüz, kudretsiz (Mainz 388: B 6). ~ **Nog. erksiz:** iradesiz (NRS, 1963: 438).
35. **esen:** sağ, sağlıklı (Han 4, ZO 2; E 24/10, E 38/5; YÇ II, vd.). ~ **Nog. esen:** sağlıklı (NRS, 440).
36. **et:** et (IrkB 23). ~ **Nog. et:** et, kas (NRS, 1963: 442).
37. **in:** in, yabancı hayvan yuvası (IrkB 8). ~ **Nog. in:** in, vahşi hayvan ini (NRS, 1963: 119).
38. **ingen:** dişi deve. (E 28/3; IrkB 5). ~ **Nog. ingen:** dişi deve (NRS, 2018: 230).
39. **ini:** küçük erkek kardeş (KT D 26, 27, 30, vd.). ~ **Nog. ini:** küçük kardeş (NRS, 1963: 119).
40. **kagan:** kağan (KT G 1, 3, 9, 9, KT D 1, vd.). ~ **Nog. kagan:** kağan (NRS, 1963: 396).
41. **kalm:** kalın, yoğun (BK D 25, T 13; E 28/2, vd.). ~ **Nog. kalm:** kalın (NRS, 1963: 142).
42. **kalıy:** başlık (parası, değeri) (Su 7). ~ **Nog. kalıy:** başlık (parası, malı) (NRS, 1963: 142).
43. **kan II:** kan (T 52, KT D 24, BK D 8, 9). ~ **Nog. kan:** kan (NRS, 1963: 143).

⁷² Clauson ET *bek* “sağlam, sıkı, istikrarlı” sözcüğü ile *berk* “sağlam, dayanıklı” sözcüğünün aynı olduğunu ve *berk* sözcüğünün asıl; *bek* sözcüğünün ise ikincil biçim olduğunu belirtir (ED: 323). NT’de her ikisi de bulunmaktadır.

44. **kanat:** kanat (IrkB 3, 35). ~ **Nog. kanat:** kanat (NRS, 1963: 144).
45. **kar:** kar (KT D 35, BK D 27, T 25). ~ **Nog. kar:** kar (NRS, 1963: 147).
46. **kara:** siyah; avam (KT D 8, 38, 39, BK D 8, vd.). ~ **Nog. kara:** siyah; halk (NRS, 1963: 147).
47. **karın:** karın (IrkB 6). ~ **Nog. karın:** karın; mide (NRS, 1963: 152).
48. **kat:** kat, tabaka (U 177: B 3, IrkB 9, 50). ~ **Nog. kat:** kat, katman (NRS, 1963: 154).
49. **katı/katıg:** katı, sert (ŞU D 6, HT V/2, ON 2; IrkB 65, 65). ~ **Nog. katı:** sert (NRS, 1963: 155).
50. **kaya:** kaya (Ar 1, 2, 3; E 39/1, E 39/5, vd.). ~ **Nog. kaya:** kaya (NRS, 1963: 156).
51. **kek:** kötü niyet, kin, öç (Mainz 386: B 1). ~ **Nog. kek:** intikam; kin (NRS, 1963: 158).
52. **kelin/keliğ:** gelin (KT K 9; E 3/6). ~ **Nog. kelin:** gelin (NRS, 1963: 159).
53. **kırk:** kırk (KT D 15, KT K 2, KT K-D; E 23/1, vd.). ~ **Nog. kırk:** kırk (NRS, 1963: 201).
54. **kıyn:** ceza (T 32; ŞU D 2). ~ **Nog. kıyn:** zor; utandıran, zor duruma düşüren (NRS, 1963: 199).
55. **kız:** kız (KT D 7, 24, BK D 7, 20, T 48, vd.). ~ **Nog. kız:** kız (NRS, 1963: 196).
56. **kızıl:** kızıl, kırmızı (T 52; IrkB 51). ~ **Nog. kızıl:** kızıl, kırmızı (NRS, 1963: 197).
57. **kim:** kim (KT D 9, 22, BK D 8, 19, Mainz 169a,b+c,d). ~ **Nog. kim:** kim (NRS, 1963: 166).
58. **kol:** kol, el (T-2/4). ~ **Nog. kol:** el (NRS, 1963: 167).
59. **kök:** mavi, gri; gök (KT D 1, 3, BK D 2, vd.). ~ **Nog. kök:** gök; mavi; yeşil (NRS, 1963: 177).
60. **köl:** göl (KT D 34, 34, KT K 2, 2, Tes K 3, vd.). ~ **Nog. köl:** köl (NRS, 1963: 178).
61. **könek⁷³:** kova. (Kağıda Yz: IrkB 57, 57). ~ **Nog. könek:** deri (NRS, 1963: 179).
62. **körk:** güzel, güzellik (HT XV/5; Mainz386: A 2-3). ~ **Nog. körk:** güzellik; doğruluk (NRS, 1963: 180).
63. **köz:** göz (KT K 10, 11, 11, BK D 2, KT Kap. 5, vd.). ~ **Nog. köz:** göz (NRS, 1963: 176).
64. **kul:** köle, kul (KT D 7, 20, 21, 24, BK D 7, vd.). ~ **Nog. kul:** kul, köle (NRS, 1963: 186).
65. **kulan:** yaban eşegi (DU I 2). ~ **Nog. kulan:** kulan (yabanî hayvan) (NRS, 1963: 186).
66. **kurt:** kurt, solucan (T II T 14: A 28-29). ~ **Nog. kurt:** kurt, solucan (NRS, 1963: 189).

⁷³ Clauson *könek* “kova” sözcüğünün *kön* “küçük deri eşya” sözcüğünden türediğini belirtir (ED: 731). IrkB 57’de *könek* sözcüğü iki kez geçer ve birinde sözcük /η/ harfi ile diğerinde /n/ harfi ile yazılmıştır. Türk lehçelerinde sözcük *könek* biçiminde bulunduğu için sözcüğün *könek* yazımı yanlış olabilir.

67. **kut:** baht, saadet (BK D 25, 35, KT D 29, 31, vd.). ~ **Nog. kut:** mutluluk (NRS, 1963: 190).
68. **kün:** gün; güneş (KT G 2, 2, 2, KT D 4, vd.). ~ **Nog. kün:** gün; güneş; hava (NRS, 1963: 193).
69. **küp:** küp (Or. 8212/77: A 10). ~ **Nog. küp:** küp (NRS, 2018: 398).
70. **küz:** güz (HT II/3, ŞU D 8). ~ **Nog. küz:** güz, sonbahar (NRS, 1963: 191).
71. **ne:** ne (KT D 9, BK D 9, 28, T 14, 32, vd.). ~ **Nog. ne:** ne (NRS, 1963: 235).
72. **ok:** ok; boy (KT D 33, 36; E 43/4, E 5/1, vd.). ~ **Nog. ok:** ok, mermi (NRS, 1963: 243).
73. **on:** on (KT G 12, KT D 19, KT K 7, T 26, 36, vd.). ~ **Nog. on:** on (NRS, 1963: 246).
74. **ot 1⁷⁴:** ateş (KT D 27, BK D 22; Or.8212/76: (B) B 9, vd.). ~ **Nog. ot 1:** ateş (NRS, 1963: 252).
75. **ot 2:** ot, bitki (IrkB 17, 53, 45, Or.8212/76: (B) B 9). ~ **Nog. ot 2:** ot; bitki (NRS, 1963: 253).
76. **öz:** kendi (T 13, KT D 3, 20, 30, 38, vd.). ~ **Nog. öz:** öz, kendi (NRS, 1963: 255).
77. **özge:** başka, diğer (T-2/5; Or. 8212/78: (A) A 1). ~ **Nog. özge:** başka (NRS, 1963: 255).
78. **sansız:** sayısız (BK G 12; Su 5). ~ **Nog. sansız:** sayısız (NRS, 1963: 287).
79. **semiz:** besili (T 5, 6; IrkB 65). ~ **Nog. semiz:** semiz (NRS, 1963: 294).
80. **sen/sin:** sen (T 10, ŞU D 5, DU II 3; Mainz 403A,B: (B) B4). ~ **Nog. sen:** sen (NRS, 1963: 294).
81. **sin⁷⁵:** mezar, kabir (KÇor 12). ~ **Nog. sin:** figür; kişi, insan vücudu; heykel (NRS, 1963: 320).
82. **sınar:** yarı, yarım (BK D 32, 32, T 40, vd.). ~ **Nog. sınar:** çiftin teki, tek (NRS, 1963: 321).
83. **siz:** siz (ŞU D 10, İHN; E 26/13; Mainz 388: A 7). ~ **Nog. siz:** siz (NRS, 1963: 296).
84. **söz:** söz (ŞU B 5; IrkB 7, 11). ~ **Nog. söz:** söz; kelime (NRS, 1963: 305).
85. **tal⁷⁶:** ağaç (E 41/1). ~ **Nog. tal:** söğüt; dal (NRS, 1963: 328).
86. **tam:** duvar (KT G-D). ~ **Nog. tam:** duvar, sur (NRS, 1963: 330).
87. **tañ:** tan, şafak (vakti) (T 35; IrkB 26). ~ **Nog. tañ:** tan, şafak (NRS, 1963: 333).

⁷⁴ Clauson sözcüğün uzun ünlülü olduğunu belirtir (ED: 34).

⁷⁵ ET *sin* sözcüğü ile NT *sin* sözcüğünün ortak olması şüphelidir. DLT'de (Ercilasun vd. 2015: 819) ve Clauson'un sözlüğünde (ED: 832) "mezar" ve "insan vücudu, boyu" anlamlarında olmak üzere iki farklı *sin* sözcüğü vardır. Eski Anadolu Türkçesi ve Anadolu ağızlarında bulunan *sin* "mezar; ölüm; kahır" sözcüğü de ET *sin* "mezar" sözcüğüyle ilişkilendirilmiştir. Sözcüğün *sin* biçimi, şayet başka dilden alıntı değilse, art ünlülü *sin* sözcüğünün ünlüsünün incelenmesiyle ortaya çıkmıştır (Aydın, 2013: 164). *sin* sözcüğü çağdaş Kumuk Türkçesi sözlüğünde (Pekacar, 2011: 293) ve Karaçay-Balkar Türkçesi sözlüğünde (Tavkul, 2000: 342) "mezar" anlamıyla, diğer Çağdaş Kıpçak Türk lehçeleri sözlüklerinde (Yudahin, 2011: 650; Baskakov, 1958: 603; Öner, 2015: 406; Özşahin, 2017: 198) "insan vücudu, boyu" anlamıyla tanıklanmıştır. Farklı anlamlarda olan *sin* sözcükleri "mezarın insanın vücuduna, boyuna göre yapılması" gibi bir düşünceyle iki sözcüğün ilişkili olması ihtimalini düşündürmektedir.

⁷⁶ En eski anlamı "dal" olan *tal* sözcüğü sonraları "söğüt ağacı" anlamını da karşılar olmuştur (ED: 489). Sözcük "soy, nesil" anlamını da karşılar (Ayazlı, 2016: 218).

88. **tay/tañ:** tay (KÇ 15; E 41/5, E 41/11, E 41/2, vd.). ~ **Nog. tay:** tay (NRS, 1963: 326).
89. **temir:** demir (KT G 4, KT D 2, 8, 17, vd.). ~ **Nog. temir:** demir (NRS, 1963: 344).
90. **teñ:** denk, eşit, emsal (A 6/2, A 6/2)⁷⁷. ~ **Nog. teñ:** aynı, denk, eşit (NRS, 1963: 345).
91. **ter:** ter (T 52). ~ **Nog. ter:** ter (NRS, 1963: 346).
92. **teri:** deri (IrkB 44). ~ **Nog. teri:** teri (NRS, 1963: 347).
93. **tezek:** tezek, kuş pisliği (IrkB 23). ~ **Nog. tezek:** tezek (NRS, 1963: 343).
94. **tilek:** dilek (E 135/3). ~ **Nog. tilek:** dilek (NRS, 1963: 351).
95. **tiz:** diz (IrkB 60). ~ **Nog. tiz:** diz (NRS, 1963: 349).
96. **tok:** tok (T 8; Tes K 5). ~ **Nog. tok:** tok (NRS, 1963: 354).
97. **toz:** toz (IrkB 15). ~ **Nog. toz/tozan:** toz (NRS, 1963: 354).
98. **tul:** dul (E 45/6; T-13/2, T-1/2, T-3/4). ~ **Nog. tul:** dul (RNS, 1956:67).
99. **tuman:** duman (IrkB 15). ~ **Nog. tuman:** sis, duman (NRS, 1963: 365).
100. **tuzak:** tuzak (IrkB 61). ~ **Nog. tuzak:** tuzak, kapan (NRS, 1963: 364).
101. **tün:** gece (BK K 2, 11, BK D 22, T 12, 22, vd.). ~ **Nog. tün:** gece (NRS, 1963: 370).
102. **tüz:** birlik içinde (olan); düz (KT D 3, BK D 4; U 178: A 4). ~ **Nog. tüz:** düz (NRS, 1963: 368).
103. **uya:** yuva, in. (E 28/6; E 15/1; T-13/5; IrkB 31). ~ **Nog. uya:** yuva, in (NRS, 1963: 386).
104. **uzak:** uzak (T 52). ~ **Nog. uzak:** uzak (NRS, 1963: 379).
105. **ün:** ses (AÖ-2; U 171a,b; (A) A 3 (?)). ~ **Nog. ün:** ses (NRS, 1963: 390).
106. **yaka:** yaka, uç, sınır (ŞU D 8, ŞU G 2, ŞU B 2). ~ **Nog. yaka:** yaka (NRS, 1963: 454).
107. **yalañ:** yalın, çıplak (KT D 28, 29, BK D 22, vd.). ~ **Nog. yalañ:** çıplak; yalın (NRS, 1963: 459).
108. **yan/yen:** yan, cephe (T 11, 33, 26, ŞU G 1, vd.). ~ **Nog. yan:** yan, taraf (NRS, 1963: 463).
109. **yañı:** yeni (Ar 1, ŞU K 9, ŞU D 1, 3, 5, vd.). ~ **Nog. yañı:** yeni (NRS, 1963: 465).
110. **yası:** yassı (Ta B 3, ŞU D 9). ~ **Nog. yası:** geniş, yassı (NRS, 2018: 831).

⁷⁷ Oçurı (E-26) yazıtının 8. satırında da bir *teñ* sözcüğü bulunmaktadır. Türkologlar bu sözcüğe metnin anlam bütünlüğüne uygun olduğu için genellikle “sayı, miktar” anlamını vermiştir (Aydın, 2019: 101-102). Tekin (2003: 254) “sayı, miktar” anlamındaki *teñ* sözcüğünün Çince den alıntı olduğunu belirtir. Şirin User, *teñ* sözcüğünün zamanla “eşit, denk; karşılık” anlamından “bir malın karşılık değeri, alım veya satımda denk gelen parasal karşılığı” anlamına geliştiğini düşünür ve sözcüğün “sayı” anlamına geçişini semantik olarak olanaklı görür (2009: 169).

111. **yat:** yabancı, el (E 11/7; T II T 14: A 23). ~ **Nog. yat:** yabancı (NRS, 1963: 472).
112. **yazı:** ova, düzlük yer (KT G 3, 7, BK K 5, T 33, 36, vd.). ~ **Nog. yazı:** bozkır; kır (NRS, 1963: 456).
113. **yıl:** yıl (KT D 8, BK D 7, BK G 9, 9, 10, vd.). ~ **Nog. yıl:** yıl, sene (NRS, 1963: 128).
114. **yılan:** yılan (Ta D 5, Ta B 1, HT XIV/2; IrkB 8, vd.). ~ **Nog. yılan:** yılan (NRS, 1963: 128).
115. **yülkü⁷⁸:** at; at sürüsü (BK D 24, 38, 39, KT G-B, vd.). ~ **Nog. yülkü:** at (NRS, 1963: 128).
116. **yıllık:** yıllık (Ta B 2, ŞU D 9). ~ **Nog. yıllık:** yıllık (NRS, 1963: 128).
117. **yok:** yok, mevcut değil (KT G 3, 3, 4, 8, 10, vd.). ~ **Nog. yok:** yok (NRS, 1963: 124).
118. **yol:** yol; şans, talih (T 16, 23, 23, 24, KT K 9, vd.). ~ **Nog. yol 1:** yol (NRS, 1963: 124).
119. **yolsuz:** yolu olmayan (T 35). ~ **Nog. yolsuz:** yolsuz (NRS, 1963: 125).
120. **yurt:** yurt (KT K 9, T 19; E 101, E 72/2; IrkB 13). ~ **Nog. yurt:** yurt; ev (NRS, 1963: 451).
121. **yük:** yük (E 28/3). ~ **Nog. yük:** yük (NRS, 1963: 447).
122. **yürek:** yürek. (E 44/1, E 69/1; A 78). ~ **Nog. yürek:** yürek, kalp, gönül (NRS, 1963: 450).
123. **yüz I:** surat (KT D 33, HT XV/4; E 26/9, vd.). ~ **Nog. yüz 1:** yüz (NRS, 1963: 446).
124. **yüz II:** yüz (sayı) (KT D 13, 13, 33, T 4, 4, vd.). ~ **Nog. yüz 2:** yüz (sayı) (NRS, 1963: 446).

3. 2. Eylemler

1. **al-:** almak, ele geçirmek (BK K 9, 10,10, BK D 8, T 32). ~ **Nog. al-:** almak (NRS, 1963: 37).
2. **alda-:** aldatmak, hile yapmak (Or.8212/78: (C-D) A5). ~ **Nog. alda-:** aldatmak (NRS, 1963: 37).
3. **alın-:** alınmak (E 11/2). ~ **Nog. alın-:** alınmak, kabul edilmek (NRS, 1963: 40).
4. **arıl-:** mahvolmak; yorulmak (KT G 9, BK K 7). ~ **Nog. arıl-:** yorulmak, bitmek (NRS, 1963: 48).
5. **art-:** artmak (E 42/4, E 28/7, E 48/4, E 48/5, vd.). ~ **Nog. art-:** artmak (NRS, 1963: 47).
6. **aşa-:** yemek yemek (U 5: (B1.I) A 7-8). ~ **Nog. aş-:** yemek yemek (NRS, 1963: 54).
7. **at-:** atmak, fırlatmak (E 28/5, E 41/7). ~ **Nog. at-:** atmak (NRS, 1963: 53).
8. **ata-⁷⁹:** atamak; adlandırmak (Ta G 5, 6, 6, 6, vd.). ~ **Nog. ata-:** adlandırmak (NRS, 1963: 52).

⁷⁸ Temel olarak "çiftlik hayvanları, dört ayaklı" anlamlarını karşılayan *yülkü* sözcüğü daha sonra "sığır, at" gibi hayvanlar için de kullanılmıştır. Budist terminolojide "koyun, deve" gibi hayvanlar için de kullanılmıştır (ED: 925-926).

⁷⁹ *ata-* sözcüğünün asıl anlamı "bir kişiyi adıyla çağırarak, kişiye seslenmek"tir; daha sonra sözcük anlam genişlemesiyle "bir işe atamak; nişanlamak (gelecekteki eşi olarak adlandırmak), adamak" anlamını; bu son anlamdan da söz vermek" anlamını kazanmıştır (ED: 42).

9. **atlan-:** ata binmek (KÇ 20). ~ **Nog. atlan-:** ata binmek (NRS, 1963: 53).
10. **ayt-⁸⁰/ayıt-/ayıld-:** söylemek (T 24, 44, 47, vd.). ~ **Nog. ayt-:** söylemek (NRS, 1963: 30).
11. **az-:** yolunu kaybetmek, sapmak (IrkB 15, 15, vd.). ~ **Nog. az-:** azmak (NRS, 1963: 28).
12. **bar-:** varmak, gitmek (KT D 34, 39, BK D 20, 32, vd.). ~ **Nog. bar-:** varmak (NRS, 1963: 70).
13. **bas-:** basmak (BK D 27, 32, T 27, 38, KT D 35, vd.). ~ **Nog. bas-:** basmak (NRS, 1963: 73).
14. **bat-:** batmak (güneş) (ŞU D 1). ~ **Nog. bat-:** batmak (NRS, 1963: 74).
15. **bil-:** bilmek, anlamak (KT G 11, 12, 13, BK K 8, vd.). ~ **Nog. bil-:** bilmek (NRS, 1963: 81).
16. **bol-:** olmak (KT D 4, 5, 5, 9, 12, vd.). ~ **Nog. bol-:** olmak; yardımcı eylem (NRS, 1963: 84).
17. **bulga-:** karıştırmak (KÇ 11, ŞU G 4). ~ **Nog. bulga-:** karıştırmak (NRS, 1963: 90).
18. **bulgat-:** karıştırtmak (Ta D 5). ~ **Nog. bulgat-:** sallamak, karıştırmak (NRS, 1963: 93).
19. **buz-:** bozmak, dağıtmak (BK D 24, 25, 34, 34, vd.). ~ **Nog. buz-:** bozmak (NRS, 1963: 89).
20. **ez-:** ezmek (Aç I 2). ~ **Nog. ez-:** ezmek, buruşturmak, basmak (NRS, 1963: 431).
21. **ilin-:** takılmak, yakalanmak (IrkB 61). ~ **Nog. ilin-:** çengele asılmak, takılmak (NRS, 1963: 119).
22. **kal-:** kalmak (BK K 7, KT K 9, T 4, T 13, 19, vd.). ~ **Nog. kal-:** kalmak (NRS, 1963: 142).
23. **kap-:** kapmak, yakalamak (IrkB 44). ~ **Nog. kap-:** ısırmak; yakalamak (NRS, 1963: 131).
24. **kel-:** gelmek (KT D 28, 31, 37, KT K 12, 12, vd.). ~ **Nog. kel-:** gelmek (NRS, 1963: 159).
25. **kes-:** kesmek (IrkB 8). ~ **Nog. kes-:** kesmek (NRS, 1963: 163).
26. **kez-:** boyunca yürümek; gezmek (Aç I 1; A 6/1). ~ **Nog. kez-:** gezmek (NRS, 1963: 158).
27. **kıl-:** yapmak, etmek. (BK D 3, 7, 7, 13, 14, vd.). ~ **Nog. kıl-:** yapmak (NRS, 1963: 199).
28. **kılın-:** yaratılmak (T 1, 18, KT D 1, BK D 2, vd.). ~ **Nog. kılın-:** yapılmak (NRS, 1963: 200).
29. **kız-:** kızmak, sinirlenmek. (T 40). ~ **Nog. kız-:** sinirlenmek; sıcaklığı artmak (NRS, 1963: 197).
30. **kir-:** girmek (KT D 38, BK K 14, BK D 38, vd.). ~ **Nog. kir-:** girmek (NRS, 1963: 167).
31. **kon-:** yerleşmek, konmak (KT G 5, 7, BK K 4, vd.). ~ **Nog. kon-:** konmak (NRS, 1963: 172).
32. **kork-:** korkmak (T 39; IrkB 2, 19, 2). ~ **Nog. kork-:** korkmak (NRS, 1963: 173).

⁸⁰ *ayıt-* eylemi *ay-* eyleminin ettirgen çatı eki alarak türemiş şeklidir. Ünlü harfle başlayan eklerden önce çoğunlukla *ayt-* şeklinde yazılır. Asıl olarak “söyletmek” ki bu da “sormak” anlamını ifade eder. XI. yüzyıl gibi ettirgen anlamını kaybetmiş ve sonradan kullanılmayan *ay-* eylemi ile aynı anlamda olmuştur (ED: 268).

33. **kön-⁸¹**: düz olmak (fiziksel) (Or. 8212/76: A). ~ **Nog. kön-**: kabul etmek, anlamak (ED: 726).
34. **kör-**: görmek; itaat etmek (KT D 19, 30, BK D 2, vd.). ~ **Nog. kör-**: görmek (NRS, 1963: 181).
35. **közle-**: gözlemek, gözetlemek (IrkB 64). ~ **Nog. közle-**: gözlemek; izlemek (NRS, 1963: 177).
36. **küt-**: beklemek (ŞU D 5). ~ **Nog. küt-**: beklemek (NRS, 2018: 402).
37. **ok/ök:** kuvvetlendirme edatı(T 42, 50,vd.).~**Nog. ok 2:** kuvvetlendirme edatı(NRS,1963: 243).
38. **oñ-**: (beniz) solmak (IrkB 17). ~ **Nog. oñ- 2:** solmak; dökülmek (NRS, 1963: 248).
39. **oy-**: oymak (IrkB 29). ~ **Nog. oy-**: oymak (NRS, 1963: 254).
40. **oz-**: kurtulmak; geçmek (KT K 7, IrkB 13, 17, 41, vd.). ~ **Nog. oz-**: geçmek (NRS, 1963: 240).
41. **öl-**: ölmek (BK K 6, KT D 19, 19, 20, 33, vd.). ~ **Nog. öl-**: ölmek (NRS, 1963: 259).
42. **ör-**: isyan etmek; kalkmak (KT B; İA-A2 3). ~ **Nog. ör-**: kalkmak (NRS, 1963: 261).
43. **örten-**: yanmak (IrkB 9). ~ **Nog. örten-**: yanmak; acı çekmek (NRS, 1963: 262).
44. **öt-**: geçmek (U 177: A 3). ~ **Nog. öt-**: geçmek (NRS, 1963: 264).
45. **sık-**: sıkıştırmak, bastırmak (ŞU D 4). ~ **Nog. sık-**: sıkılmak (NRS, 1963: 320).
46. **sın-⁸²**: kırılmak (IrkB 6). ~ **Nog. sın-**: kırılmak (NRS, 1963: 321).
47. **sök-**: sökmek (T 25, BK G 8, BK D 27, KT D 35). ~ **Nog. sök-**: sökmek (NRS, 1963: 305).
48. **sür-**: sürmek (KT D 23, BK D 19, KÇ 20, ŞU G 2). ~ **Nog. sür-**: sürmek (NRS, 1963: 316).
49. **tamgala-**: damgalamak (Mainz 388: A 4-5). ~ **Nog. tamgala-**: damgalamak (NRS, 1963: 331).
50. **tıjla-**: dinlemek (KT G 2, BK K 1; IrkB 58). ~ **Nog. tıjla-**: dinlemek (NRS, 1963: 375).
51. **tik-**: dikmek (KT G 11, KT D 16, 24, BK D 13, vd.). ~ **Nog. tik-**: dikmek (NRS, 1963: 350).
52. **tile-**: dilemek, istemek (T 23; IrkB 24). ~ **Nog. tile-**: dilemek, istemek (NRS, 1963: 351).
53. **tiril-**: dirilmek (IrkB 13). ~ **Nog. tiril-**: dirilmek (NRS, 1963: 352).
54. **tokı-**: vurmak, dövmek (KT K 6, ŞU G 2, 5, vd.). ~ **Nog. tokı-**: dokumak (NRS, 1963: 356).
55. **tokıt-**: vurdurmak, yazdırmak (KT G 12, 13, vd.).~**Nog. tokıt-**: dokutmak (NRS, 1963: 356).

⁸¹ Clauson *kön-* “düz olmak (fiziksel)” sözcüğünün Türk dillerinde “kabul etmek, anlamak” gibi farklı anlamlarda yaşamını sürdürdüğünü belirtir (ED: 726).

⁸² ET *sın-* “kırılmak” sözcüğünün kökü olan *sı-* “kırmak” sözcüğü KT D, T 19 ve KÇ 21’de tanıklanmıştır. NT sözlüklerinde *sı-* kök sözcüğü bulunmaz. Bunun yerine “kırmak” anlamı sözcüğün türemiş biçimi olan *sındır-* sözcüğüyle karşılanır.

56. **tolgat**⁸³: eziyet, acı çekmek (BK K 13). ~ **Nog. tolgat**:- doğum sancıları çekmek (NRS, 1963: 356).
57. **toŋ**:- donmak (IrkB 57, 57). ~ **Nog. toŋ**:- donmak (NRS, 1963: 357).
58. **tök**:- dökmek (KÇ 17, Tes K 3, Ta D 2). ~ **Nog. tök**:- dökmek (NRS, 1963: 360).
59. **tur-I**: yardımcı eylem; durmak (IrkB 15, vd.). ~ **Nog. tur-1**: yardımcı eylem (NRS, 1963: 366).
60. **tur-II**: ayağa kalkmak, yükselmek (KÇ 21). ~ **Nog. tur-2**: ayağa kalkmak (NRS, 1963: 366).
61. **tut**:- tutmak (BK K 6, BK D 3, KT D 1, 32, 38, vd.). ~ **Nog. tut**:- tutmak (NRS, 1963: 367).
62. **tuy**:- duymak, sezme (ŞU K 10; IrkB 61). ~ **Nog. tuy**:- hissetmek, sezme (NRS, 1963: 367).
63. **una**:- onaylamak (E 109/4; IrkB 38, U 5: (B1. II) B 5-6). ~ **Nog. una**:- beğenmek (NRS, 1963: 383).
64. **ur**:- vurmak; taşa yazmak (T 34, BK K 8, 8, 8, vd.). ~ **Nog. ur**:- vurmak (NRS, 1963: 383).
65. **ut**:- yenmek, kazanmak (T II T 14: A 18, IrkB 29). ~ **Nog. ut**:- kazanmak (NRS, 1963: 384).
66. **ürk**:- ürkmek, korkmak (ŞU G 7; IrkB 27). ~ **Nog. ürk**:- ürkmek, korkmak (NRS, 1963: 391).
67. **üz**:- kopmak (T 13). ~ **Nog. üz**:- koparmak (NRS, 1963: 387).
68. **yaŋıl**:- yanılmak (KT G 6, 10, BK K 4, 8, 8, vd.). ~ **Nog. yaŋıl**:- yanılmak (NRS, 1963: 465).
69. **yaŋıla**:- yenilemek; tekrar etmek (KarB I, III/9). ~ **Nog. yaŋıla**:- yenilemek (NRS, 1963: 465).
70. **yay/yañ**: yaymak, dağıtmak (O 1, T 16, vb.). ~ **Nog. yay**:- sermek, yaymak (NRS, 1963: 474).
71. **yar**:- yarmak, ikiye bölmek (IrkB 40). ~ **Nog. yar**:- yarmak (NRS, 1963: 469).
72. **yara**:- yaramak (T 23; ŞU D 10; IrkB 5, 5, 41, vd.). ~ **Nog. yara**:- yaramak (NRS, 1963: 466).
73. **yarat**:- yaratmak (BK K 9, 9, BK D 2, 16, 17, vd.). ~ **Nog. yarat**:- yaratmak (NRS, 1963: 467).
74. **yarıl**:- yanılmak (IrkB 6). ~ **Nog. yarıl**:- yanılmak (NRS, 1963: 469).
75. **yarlıka**:- lütfetmek (BK D 13, 14, 23, 33, vd.). ~ **Nog. yarlıka**:- bağışlamak (NRS, 1963: 469).
76. **yaşa**:- yaşamak (KÇ 3, KT K 2, 2; E 36/1). ~ **Nog. yaşa**:- yaşamak (NRS, 1963: 474).
77. **yat**:- yatmak (KT D 24, BK D 20, KT K 9, T 19, vd.). ~ **Nog. yat**:- yatmak (NRS, 1963: 472).
78. **yayla**:- yazı geçirmek. (Ta B 2, IrkB 62, vd.). ~ **Nog. yayla**:- yazı geçirmek (NRS, 1963: 457).

⁸³ Clauson ET *tolga*- sözcüğünün temelde “bükmek, sarmak” anlamlarını karşıladığını, sözcüğün bazı Türk dillerinde “midenin kötüleşmesi, vb.” gibi farklı anlamları da karşıladığını belirtir (ED: 497). Clauson *tolgat*- sözcüğüne de “acı ve izdiraba neden olmak” anlamını vermiştir (ED: 497).

79. **yel-**: (at) hızlı sürmek (T 26, 27). ~ **Nog. yel-**: tırs gitmek; koşmak (NRS, 1963: 106).
80. **yet-**: (bir atı) yedeğe almak; götürmek (T 25). ~ **Nog. yet-7-**: sürmek, yönetmek, götürmek (NRS, 1963: 108).
81. **yilla-**: yılı geçirmek (Ta G 2). ~ **Nog. yilla-**: yıl boyunca durmak (NRS, 1963: 128).

Sonuç

1. Eski Türk runik metinlerinde özel isimleri (kişi, yer, millet, boy, dağ, ırmak, göl vs.), birleşik sayıları ve aynı eylemlerin hem olumlu hem de olumsuz şekilleri varsa olumsuz şekillerini karşılaştırma için kullanmadığımızda karşımıza 1264 sözcük çıkmıştır. Bu 1264 sözcüğü Nogay Türkçesi sözlüklerinde aradığımızda ortak olan toplam 670 (% 53) sözcük tespit edilmiştir. Ortak sözcüklerin 448'i (% 66,8) ad soylu sözcük, 222'si (% 33,2) ise eylemdir. Ortak olan sözcüklerden 205'i herhangi bir fonetik veya morfolojik değişikliğe uğramadan Nogay Türkçesinde kullanılmaya devam etmektedir. Runik metinlerde bazı sözcüklerin sadece kök biçimi bulunup türemiş biçimleri bulunmamakta veya kök biçimi bulunmayıp türemiş biçimleri bulunmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, çağdaş Nogay Türkçesinde yaşamaya devam eden Eski Türkçe sözcüklerin tespit edilenden daha fazla olduğu şüphesizdir.

2. Ortak olan sözcüklerin bir kısmı Nogay Türkçesinde bazı ses değişikliklerine uğramıştır. Bu ses değişikliklerini aşağıdaki tablo yardımıyla gösterebiliriz.⁸⁴ Buradaki ses değişikliklerini incelediğimiz eserlerde sözcüklerin yazılmış biçimlerine göre tespit ettiğimizi belirtmek isteriz.

Ünlüler				Ünsüzler			
ET	NT	Örnek Sözcük	Adet	ET	NT	Örnek Sözcük	Adet
a	u	yavaş>yuvas	1	b	m	buη>muη	11
a	e	amtı>endi	4	b	p	bıç->piş-	3
a	o	ança>onşa	6	ç	ş	aç>aş	50
a	ı	taş>tis	1	d	y	adak>ayak	22
e	i	beg>biy	8	d	t	öd>öt	3
e	a	eη>aη	3	g	v	agıl>avıl	35
e	ü	ew>üy	6	g	y	beg>biy	13
e	u	tegül>tuvil	1	g	k	kısga>kıska	17
é	e	bél>bel	25	k	g	ékiz>egiz	14
é	i	kéyik>kıyık	3	k	ķ	kan>ķan	3
é	a	yél>yal	1	m	n	amtı>endi	1
ı	i	ıt>iyt	5	m	p	altmış>alpıs	2
ı	u	yımşak>yumsak	5	m	b	azman>azban	1
ı	a	ıgaç>agaş	3	n	η	yinçge>yinışke	1
ı	e	ırak>erek	1	n	y	kanta>kayda	3
ı	ü	tıt->tüt-	1	n	m	unt->umıt-	1

⁸⁴ Tabloda bulunan "adet" başlığının altındaki sayılar, ilgili ses değişikliğinin kaç sözcükte tanıklandığını belirtmektedir.

i	ı	yégirmi>yırma	3	ñ	n	azkña>azgana	2
i	e	idi>iye	6	ñ	y	koñ>koy	3
i	a	yégirmi>yırma	2	η	g	baηa>maga	4
o	u	bo>bu	9	η	n	teriη>teren	5
o	a	boto>bota	3	η	y	süñük>süyek	1
o	ö	toηtar->töyter-	1	p	b	köpük>köbik	4
ö	e	töpö>töbe	2	ş	s	adaş>adas	49
ö	ü	közed->küzet-	2	t	d	anta>anda	14
u	ı	açuk>aşık	46	v	p	övkele->öpkele-	1
u	a	boguz>bogaz	8	v	b	yalvar->yalbar-	1
u	i	bışur->pisir-	1	w/b	y	ewir->üyir-	6
ü	i	belgü>belgi	39	w/b	v	aw>v	8
ü	ı	tegül>tuwl	1	z	y	sözle->söyle-	3
ü	e	kötür>köter-	3				
ü	ö	ütile->ögitle-	1				

Tablo 1: Eski Türkçeden Nogay Türkçesine sözcüklerde gerçekleşen ses değişiklikleri.

Yukarıda belirttiğimiz ses değişiklikleriyle ünlülerde görülen kalınlaşma (ör: *eη>aη*), incelleme (ör: *ırak>erek*), düzleşme (ör: *belgü>belgi*), yuvarlaklaşma (ör: *ança>onşa*), daralma (ör: *beg>biy*), genişleme (ör: *boguz>bogaz*); ünsüzlerde görülen tonlulaşma (ör: *köpük>köbik*), tonsuzlaşma (ör: *kısga>kıska*), akıcılışma (ör: *adak>ayak*), sızıcılışma (ör: *aç>aş*), süreksizleşme (ör: *altmış>alpıs*) gibi ses olaylarının yanında, Nogay Türkçesindeki sözcüklerde aşağıdaki ses olayları da görülmüştür:

Yaygın olarak NT sözcüklerde iç seste ünlü türemesi olduğu görülmüştür: *ilk>ilik*, *kişne>kisine-*, *korkunç>korkınış*, *ökünç>ökiniş*, *ters>teris*.

ET bazı sözcüklerde iç seste bulunan /ı/ ünlüsünün NT'de sözcük türetilirken düştüğü görülmüştür: *tawışgan>tavşan*, *yakılığ>yaklı*.

ET tilkü sözcüğündeki iki ünlünün NT'de >tülki biçiminde yer değiştirdiği görülmüştür.

NT'de bazı sözcüklerin ortasında iki ünlü arasında ünsüz ikizleşmesi görülmüştür: *elig>elli*, *isig>issi*, *ulug>ullı*.

emgek>embek sözcüğünde /m/ ünsüzü kendinden sonraki ünsüzü kendisi gibi dudak ünsüzü yaparak ilerleyici ünsüz benzeşmesi gerçekleşmiştir.

NT'de birçok sözcükte önceki ünsüz sonraki ünsüze benzeyerek gerileyici ünsüz benzeşmesi gerçekleşmiştir: *öçes->öses-*, *saç>şaş*, *saç->şaş-*, *sıçgan>şışkan*.

bè>biye, *ıt>iyt* sözcüklerinde iç seste /y/ ünsüzü, *öt>ögit* sözcüğünde iç seste /g/ ünsüzü, *yarın>yavırn* sözcüğünde de iç seste /v/ ünsüzü türemiştir.

ET sözcüklerin ortasındaki ve sonundaki art damak /g/ sesi, NT'de bazı sözcüklerde /v/ sesine dönüşmüş (ör: *adıg>ayıv*, *agılı>avıl*, *agır>avır*, *arıg>aruv*, *ayag>ayav*, *azıg>azuv*, *bag>bav*, *bağır>bavır*)

tug->tuv-, yadag>yayav); bazı sözcüklerde ise düşmüştür (ör: açığ>aşı, elig>elli, kırığ>kır, ogrı>urı, oğlan>ulan, ogul>ul, ölüğ>öli, sarıg>sarı, torug>torı). Bu ses değişimi veya düşmesinin herhangi bir kalınlık-incelik veya düzlük-yuvarlaklık durumuna göre bir sisteme bağlandığı çalışmamızda tespit edilememiştir. Ayrıca buzagu>buzav, kugu>kuv, küdegü>kiyev sözcüklerinde -gU ses grubu /v/ sesine dönüşmüştür.

ET +*Ug* addan ad türeten yapım ekinin sonundaki /g/ sesi NT'de düşmüştür. Ayrıca *altmış>alpıs* sözcüğünde /t/ sesi, *kulkak>kulak* sözcüğünde /k/ sesi, *nençe>neşe* sözcüğünde /n/ sesi, *yuyka>yuka* sözcüğünde /y/ sesi, *kuwra->kura-* sözcüğünde /w/ sesi düşmüştür.

NT'de ünlülerde genel olarak kalınlık-incelik uyumu vardır, düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Ünsüzlerde ise genel olarak ünsüz uyumu vardır.

3. Türk runik metinlerdeki bazı sözcükler Nogay Türkçesinde anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam değişmesine uğrayarak kullanılmaktadır.

Anlam daralması olan sözcüklere şu örnekler verilebilir: *tonlug* “giyimli” > *tonlı* “kürkli”, *tal* “ağaç” > *tal* “söğüt ağacı; dal”, *yılkı* “at sürüsü; çiftlik hayvanları” > *yılkı* “at”, *oglan* “çocuklar” > *ulan* “erkek çocuk”, *ayak* “kapacak” > *ayak* 2 “kase, tas”, *tolgat-* “eziyet, acı çekmek” > *tolgat-* “doğum sancıları çekmek”.

Anlam genişlemesi olan sözcüklere şu örnekler verilebilir: *agıl* “ağıl, hayvanların barındığı yer” > *avıl* “köy”, *katun* “kağanın karısı” > *katın* “kadın”, *sanç-* “mızraklamak” > *şanşı-* “sokmak, saplamak”, *yakala-* “sınırı tutmak” > *yakla-* “tutmak”, *bay* “zengin” > *bay* “zengin; erkek eş, koca”.

Anlam değişmesi olan sözcüklere şu örnekler verilebilir: *arıg* “temiz, saf” > *aruv* “iyi, güzel”, *awlak* “av yeri” > *avlak* “tenha; uzak, kuytu”, *başlıg* “lider; lideri olan” > *başlı* “başlı; akıllı”, *buyruk* “komutan” > *buyrık* “emir, ferman”, *emgek* “sıkıntı, ızdırıp” > *embek* “yük, külfet”, *koş* “(muvakkaten kullanılan) çadır” > *kos* “geçici yurt”, *monçuk* “kıymetli taş” > *moysak* “boncuk; kolye”, *tuş* “eşit, eş değer” > *tus* “yön; karşı taraf”, *utuş* “uğur, yol” > *utıs* “kazanç, ikramiye”, *yolagçı* “öncü birlik” > *yolavşı* “yolcu”, *öçeş-* “kavga etmek, çekişmek” > *öses-* “inatlaşmak”, *kıyın* “ceza” > *kıyın* “zor; utandıran, zor duruma düşüren”, *könek* “kova” > *könek* “deri”, *kön-* “düz olmak” > *kön-* “kabul etmek, anlaşmak”.

Kısaltmalar

Aç	Açıt Yazıtları	KB	Kuru-Bakayır Yazıtı
akt.	aktaran	KÇ	Küli Çor Yazıtı
AÖ	Ak-Ölön Yazıtı	KÇor	Karı Çor Tegin (Xi'an) Yazıtı
Ar	Arhanan Yazıtı	K-D	Kuzey-Doğu (Yüzü)
B	Batı (Yüzü)	KMTS	<i>Karaçay Malkar Türkçesi Sözlüğü</i>
Bi	Biğer Yazıtları	KRS	<i>Karakalpaksko-Russkiy Slovar</i>
BK	Bilge Kağan Yazıtı	KS	<i>Kırgız Sözlüğü</i>
bk.	Bakınız	KT	Köl Tegin Yazıtı
BO	Baga Oygör Yazıtı	KTS	<i>Kazak Türkçesi Sözlüğü</i>
Bö	Bömbögör Yazıtı	KTTS	<i>Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü</i>
BTS	<i>Başkurt Türkçesi Sözlüğü</i>	Kum	Kumtura Yazıtları
c.	cilt	KuTS	<i>Kumuk Türkçesi Sözlüğü</i>
Ç	Çoyr Yazıtı	MT	Mutrın Temdeg Yazıtı

ÇKTL	Çağdaş Kıpçak Türk Lehçeleri	Nog.	Nogayca
D	Doğu (Yüzü)	NRS	<i>Nogaysko-Russkiy Slovar</i>
Da	Darvi Yazıtı	NT	Nogay Türkçesi
DEGK	Devlet Ermitajı'ndan Gümüş Kap	O	Ongi Yazıtı
DLT	<i>Divan-ı Lûgâti't-Türk</i>	ON	Olon Nuur Yazıtı
DU	Del Uul Yazıtları	OTG	<i>Orhon Türkçesi Grameri</i>
ED	<i>An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i>	Ö	Örük Yazıtları
ET	Eski Türkçe	RNS	<i>Russko-Nogayskiy Slovar</i>
G	Güney (Yüzü)	s.	sayfa
G-B	Güney-Batı (Yüzü)	Su	Suci Yazıtı
G-D	Güney-Doğu (Yüzü)	ŞT	Şaahar Tolgoy Yazıtı
Han	Hangiday Yazıtı	ŞU	Şine Usu Yazıtı
HT	Hoyto-Tamır Yazıtları	T	Tonyukuk Yazıtı
IrkB	Irk Bitig	T-1	Talas-1 Yazıtı vd.
Iş	Işar Yazıtı	Ta	Tariat (Terh) Yazıtı
İA	İhe Ashete Yazıtı	TDK	Türk Dil Kurumu
İHN	İhi Hanın Nor Yazıtı	Te	Tevş Yazıtı
İl	İllük Yazıtı	vb.	ve benzeri
İnç	İnçkü Yazıtı	vd.	ve diğerleri
K	Kuzey (Yüzü)	Y	Yorçı Yazıtı
K-1	Koçkor-1 Yazıtı vd.	YÇ	Yilig Çor Yazıtları
Kap.	Kaplumbağa Altlıktaki Yazıt	YT	Yemiş Tutuk Yazıtı
KarB	Karabalgasun Yazıtı	YU	Yamanı Us Yazıtı
		ZO	Züriyn Ovoo Yazıtı

Kaynakça

- Alimov, R. (2014). *Tanrı Dağı Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Alkaya, E. (2002). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Alyılmaz, C. (2004). Kutlugun Mührü (Mutrın Temdeg Yazıtı). *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-6.
- Alyılmaz, C. (2013). Yorçı Yazıtı. *TEKE Dergisi*, 2/3, 29-46.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri*. Ankara: Atatürk Üni. Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uyгурca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırma Söz Varlığı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, E. (2013). Olon Nuur / Galuut (Moğolistan) Yazıtı Üzerine Notlar. *Bengü Beläk. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*. Ed. Bülent Gül. Ankara: TKAE Yayınları. 123-130.
- Aydın, E. (2013). Tariat ve Xi'an (Karı Çor Tegin) Yazıtları Işığında Sın 'Mezar' Sözcüğü Üzerine. *Belleten*, 61/2, 161-166.
- Aydın, E. (2015). *Yenisey Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2016). Eski Türk Yazıtlarında Bitkiler ve Hayvanlar. *Türk Kültürü*, IX/1, 1-51.
- Aydın, E. (2017a). *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın, E. (2017b). *Türk Runik Bibliyografyası*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın, E. (2018a). *Taşa Kazman Tarih Türklerin İlk Yazılı Belgeleri*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Aydın, E. (2018b). *Uyğur Yazıtları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aydın, E. (2019). *Sibirya'da Türk İzleri*. İstanbul: Kronik Yayınları.

- Barutçu Özönder, F. S. (2000). Eski Türk Çağı Kaya Yazıtları: I. Açı Yazıtları I-II, II. Yamanı-Us Kaya Yazıtı. *Kök Araştırmalar*, II/2, 147-153.
- Barutçu Özönder, F. S. (2006). Çöyr Yazıtı. *Modern Türklük araştırmaları Dergisi*, 3/3, 108-124.
- Barutçu Özönder, S. (2000). Eski Türk Çağı Kaya Yazıtları: I. Örük Yazıtı, II. Hangiday Yazıtı, III. Arhanan Yazıtı. *Kök Araştırmalar*, II/1, 121-133.
- Baskakov N.A. (1956). *Russko-Nogayskiy Slovar*. Moskva.
- Baskakov N.A. (1958). *Karakalpaksko-Russkiy Slovar*. Moskva.
- Baskakov N.A. (1963). *Nogaysko-Russkiy Slovar*. Moskva.
- Battulga, T. (2005). *Mongolın Runi Biçgiyn Baga Dursgaluud*. Ulaanbaatar: Corpus Scriptorum.
- Battulga, T. (2019). Oruk Yazıtı. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1/3, 87-100.
- Bazılhan, N. (2003). Mongoliyanın Bayan-Ölgiy Aymağındağı Köne Türk Bitikderdin Jañaşa Okıluv. *Otan Tarihi*, 2/3, 96-100.
- Buran A. & Alkaya E. (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-III*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canibekova-Qalmıqova S. A. & Bulgarova M. A. & Quqayeva S. A. (2018). *Nogaysko-Russkiy Slovar*. Nauka Vostochnaya Literatura.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. vd. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon, I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Lieden-Boston: Brill.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Ergönenç Akbaba, D. (2007). Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler. *Bilig*, 42, 151-176.
- Ergönenç Akbaba, D. (2009). *Nogay Türkçesi Grameri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gabain, A. v. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (çev.: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- <https://bitig.kz/> (erişim tarihi: 30/05/2020).
- Kormuşın İ. & Mozioglu E. & Alimov R. & Yıldırım F. (2016). *Yenisey-Altay-Kırgızistan Yazıtları ve Kağıda Yazılı Runik Metinler*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük*. (çev. Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y-S. (2019). *Türk Dillerinde Akralık Adları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Munkhtulga, R. (2012). Baga Khairkhan'daki Eski Türk Yazıtları. *TEKE Dergisi*, 1/1, 26-35.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Abhandlungen der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin User, H. (2009). Hakasya Bulgusu Eski Bir Türk Mezar Taşı: Açurı (Oçurı, Ye 26) Yazıtı. *Türkbilig*, 17, 158-174.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tekin, T. (1999). Hemçik-Çırgakı Yazıtı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 5-15.
- Tekin, T. (2000). İkinci Bay-Bulun (= E 49) Yazıtı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 10, 81-90.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. (2. Baskı), İstanbul: Sanat Kitabevi.
- Tekin, T. (2019). *İrk Bitig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Temir, A. (2016). *Moğolların Gizli Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tezcan, S. (1978). Eski Türkçe *buyla* ve *bag*a Sanları Üzerine. *TDAY-Belleten*, 53-69.
- Tıbıkova L. N. & Nevskaya İ. A. & Erdal M. (2012). *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov*. Gorno-Altaysk: Gorno-Altaysk Gosudarstvennyy U.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Toparlı R. & Vural H. & Karaatlı R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. (2. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk V. (2006). Türkçede Ö-, Ög, Ögür, Ögren-, Ögret- Kelimeleri. *H. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5-15.
- Uçar, E. (2012). Eski Türkçe +h Eki Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları*, 34, 135-145.
- Ünal, O. (2015). İhe Ashete Yazıtı: Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma Denemesi. *Bilig*, 73, 271-294.
- Yıldırım, F. (2017). *İrk Bitig ve Orhon Yazılı Metinlerin Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A. (2019). Yenisey Yazıtlarında Duygu Sözcükleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8/19, 272-283.
- Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. (çev. Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.